

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra religionistiky

Počátky šíření buddhismu na našem území

Bakalářská práce

Autor práce: Pavla Voňková
Vedoucí práce: Mgr. Martin Fárek, Ph. D.

2011

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Pavla VOŇKOVÁ**
Osobní číslo: **H08187**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Religionistika**
Název tématu: **Počátky šíření buddhismu na našem území**
Zadávací katedra: **Katedra religionistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1) Důkladná rešerše zdrojů, získat starý časopisecký a novinový materiál, tištěné přednášky, a podobně. 2) V úvodu nastítnit povědomí českých zemí o buddhismu až do přelomu 19. a 20. století. Hlavní těžiště práce bude spočívat v důkladném zachycení a zpracování zdrojů, které dokladují aktivity jednotlivých osobností a posléze vznik prvních buddhistických skupinek v českých zemích. Zjistit návaznost českých aktivit na zahraniční skupiny (např. německé spolky). To je možné sledovat ještě v době před první světovou válkou, v jejím průběhu a zejména v době první republiky. Šíření buddhismu se dělo nejméně ve dvou základních liniích: mezi lidmi, kteří se k nějaké buddhistické tradici hlásili a snažili se aspoň některé buddhistické principy uvést do svého života, a šíření povědomí a interpretací buddhismu z pera badatelů i popularizátorů východních tradic. Jaké byly mezi těmito dvěma liniemi vztahy?

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

**LESNÝ, Vincenc: Buddhismus, 1. vyd., Jaroslav Samec, Praha, 1948
Nový Orient 1.2 (1946) NYANASATTA, Thera: Základy buddhismu, 1.
české vyd., Alternativa, Praha 1992 PERTOLD, Otakar: "Je buddhis-
mus náboženství vhodné pro Evropany?", Volná myšlenka 1911, s. 225n
TRÁVNÍČEK, Z.: Leopold Procházka. První český buddhista, 1. vyd.,
Masarykova Univerzita, Brno 2002**

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Martin Fárek, Ph.D.
Katedra religionistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2011**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

Mgr. Martin Fárek, Ph.D.

vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 31. 3. 2011

.....
Pavla Voňková

ANOTACE

Práce pojednává o počátcích šíření buddhismu na západě Evropy, konkrétně pak na našem území. V první části textu je nastíněn vývoj vztahů západního světa a buddhismu v historických etapách od starověku po novověk a komparace křesťanství s buddhismem. Následuje období od 18. století, kdy buddhismus pronikal do Evropy, zvláště na území Velké Británie a Německa a shrnutí hlavních faktorů ovlivňujících příchod buddhismu na Západ. Druhá část textu je věnována příchodu buddhismu na naše území v období před a po 1. světové válce doplněná o prvotní český zájem o východní kultury. Na konci práce je zařazena kapitola o vybraných českých osobnostech, které projevíly zájem o buddhismus z řad učenců i vyznavačů a je zde nastíněn jejich pohled a hodnocení buddhismu.

KLÍČOVÁ SLOVA

buddhismus; západ Evropy; české prostředí: učenci, praktikující

ABSTRACT

The work deals with the beginning of Buddhism spreading to Western Europe and more specifically into our country. The first part of the text depicts development of a relationship between western world and Buddhism in historic periods from the ancient era to the modern history and the comparison of Christianity and Buddhism. This is followed by a summary of the major factors which influenced the arrival of Buddhism to the West and its beginning from 18th century when Buddhism spread throughout Europe especially in Great Britain and Germany. The second part of the text is devoted to the arrival of Buddhism to our country in the period before and after the World War I supplemented with the primary Czech interest in eastern civilizations. At the end of the work there is a chapter deals with chosen Czech public figures that are connected with the beginning of interest in Buddhism among scholars and practitioners and there is an outline of their specific view and appraisal of Buddhism.

KEY WORDS

Buddhism; the West of Europe; Czech area: scholars, practitioners

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala svému konzultantovi Mgr. Martinu Farkovi, Ph. D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat své rodině za bezmeznou podporu během mého studia a všem, kteří mi vyšli vstříc při zpracování této bakalářské práce i těm, kteří si mou práci přečetli a vyjádřili svou kritiku.

OBSAH

ÚVOD.....	10
1. SETKÁVÁNÍ BUDDHISMU SE ZÁPADNÍM SVĚTEM (6. stol. př. n. l. – 18. stol. n. l.)	12
1.1 Historie.....	12
1.1.1 Období starověku.....	12
1.1.2 Období středověku.....	14
1.1.3 Období novověku.....	15
1.2 Srovnávání buddhismu s křesťanstvím.....	16
2. SETKÁVÁNÍ BUDDHISMU SE ZÁPADNÍM SVĚTEM (18. stol. – 20. stol. n. l.).....	19
2.1 Počátky buddhismu na Západě v 18. a 19. století.....	19
2.2 Počátky buddhismu ve Velké Británii.....	21
2.3 Počátky buddhismu v Německu.....	22
3. FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ PŘÍCHOD BUDDHISMU NA ZÁPAD.....	25
3.1 Buddhistická renesance.....	25
3.2 Popularizace meditační praxe.....	26
3.3 Čím oslovuje buddhismus moderní svět?.....	26
4. BUDDHISMUS NA NAŠEM ÚZEMÍ PŘED 1. SVĚTOVOU VÁLKOU.....	28
4.1 Český zájem o východní kultury od 18. století.....	28
4.1.1 První čeští sběratelé buddhistického umění.....	30
4.1.2 Český badatelský zájem o buddhismus.....	30
4.2 Český zájem o východní kultury na začátku 20. století.....	31
5. BUDDHISMUS NA NAŠEM ÚZEMÍ PO 1. SVĚTOVÉ VÁLCE.....	32
5.1 Zájem indologů.....	32
5.2 Zájem „hledáčů“	32
5.3 Situace po založení Orientálního ústavu.....	33
6. BUDDHISMUS OČIMA VYBRANÝCH ČESKÝCH OSOBNOSTÍ	35
6.1 Učenci.....	35
6.1.1 Tomáš Garrigue Masaryk.....	35
6.1.2 Emil Svoboda.....	36
6.1.3 Rudolf Máša.....	37
6.1.4 Vincenc Lesný.....	38
6.1.5 Otakar Pertold.....	40
6.2 Praktikující.....	42

6.2.1 Leopold Procházka.....	42
6.2.2 František Drtíkol.....	44
6.2.3 Nánasatta Théra.....	45
ZÁVĚR.....	47
BIBLIOGRAFIE.....	50
SEZNAM PŘÍLOH.....	53
Příloha č. 1.....	54
Příloha č. 2.....	55
Příloha č. 3.....	56
Příloha č. 4.....	57
Příloha č. 5.....	58
Příloha č. 6.....	60

ÚVOD

Tato práce je určena všem, kteří se touží dozvědět více o počátcích buddhismu v západním světě, potažmo na našem území. Když se řekne *buddhismus*, mnoho českých občanů má alespoň malé povědomí o tom, co to vlastně znamená. *Avšak kam až sahají kořeny prvotního českého zájmu o Buddhovu nauku a proč?* Při zkoumání šíření buddhismu na naše území se nabízí otázka, o jejíž zodpovězení se zde pokusím. *Proč se již na konci 19. století snažila hrstka autorů o tvorbu, jež se dotýkala buddhismu? Co vedlo především české autory k tomuto zájmu?* Mojí pracovní hypotézou je názor, že první skupina českých zájemců o buddhismus byla v rovině čistě zájmové a jejich snahou bylo uvést některé buddhistické principy do jejich života. V druhé skupině shledávám badatele a populizátory buddhistických tradic, kteří chtěli přiblížit buddhismus širokému okolí v tehdejší Československu, i před jeho vznikem.

Tuto práci systematicky dělím do dvou velkých tematických rámců, přičemž v první části zmapuji příchod buddhismu na Západ a v druhé části se zaměřím na buddhismus prvních českých zájemců.

V prvním tematickém rámci se budu zabývat vývojem vztahů buddhismu se západním světem a historicky zmapuji etapy od starověku po novověk. Dále se podívám na odstranění zbytků některých navyklých názorů – přenášení evropských měřítek na neznámou kulturu, v mém případě na buddhismus, či používání evropského myšlení ve vztahu k „Orientu“, čímž bych se ráda vyvarovala eurocentrismu. V kapitole „Setkávání buddhismu se Západem“ bych ráda objasnila počátky buddhismu v Evropě v 18. a 19. století, konkrétně pak na území Velké Británie a Německa. Následně pak zaměřím své bádání na faktory ovlivňující příchod buddhismu na Západ.

Stěžejní část mé práce – buddhismus na našem území – dělím do období před a po 1. světové válce, neboť válka veškeré snahy o studium orientálních filosofických směrů umlčela. V poslední kapitole se budu věnovat konkrétním vybraným českým osobnostem, které mají o rozšíření buddhismu na našem území mnohé zásluhy. Rozdělují je do dvou skupin – učenců a praktikujících. Informace čerpám z jejich tvorby s odkazem na jejich vlastní chápání a hodnocení buddhismu. Pro úplnost do konečné části práce příkládám přílohy konkrétních myšlenek vybraných autorů, jež pokládám za zajímavé a vhodné pro čtenáře, kteří by si rádi prohloubili obzor o prvotním zájmu o tento filosofický směr.

Použité informace jsou založeny na analýze dostupných zdrojů (odborná literatura, články odborných časopisů, přednášky, rozhovory, apod.). Moje práce převážně spadá, co se metody týče, do historického teoretického rámce.

Budu se zde snažit zachovat časovou osu a neopomenout nic základního a závažného, avšak nečiním si nárok obsáhnout veškerá fakta a události ve všech podrobnostech. Spíše si kladu za cíl charakterizovat jednotlivá období setkávání buddhismu se západním světem z hlediska současného stavu poznání a zahrnout i to, co bylo nově objeveno nebo vědecky přehodnoceno, jako například kontroverzní názor, že křesťanství ve své podstatě vzešlo z idejí buddhismu.

Mou snahou bude též odhalovat souvislosti jevů dotýkajících se české tvorby o východních kulturách, které přispěly k českému zájmu o buddhismus. Budu věnovat pozornost i nově vyvstalým otázkám, jež mohly být v minulosti opomíjeny, například, že zájem akademiků o východní filosofické systémy nebyl zdaleka jediným proudem, ale i zájem „hledáčů“ pomohl formovat laickou představu o buddhismu tehdejších obyvatel na našem území. V takových případech budu střídavě odbočovat od hlavní linie textu a dám nahlédnout zcela konkrétní historické situaci nebo konkrétnímu citátu významné osobnosti, díky čemuž, doufám, docílím čtenáři pocítit atmosféru tehdejšího života a doby. Zda jsem splnila své předsevzetí, ponechávám na čtenářově úsudku.

1. SETKÁVÁNÍ BUDDHISMU SE ZÁPADNÍM SVĚTEM (6. stol. př. n. l. – 18. stol. n. l.)

1.1 Historie

Při zkoumání opravdu nejstarších střetů buddhismu se západním světem jsem narazila na zajímavý názor v knize *Setkávání buddhismu se Západem* autora Frédéric Lenoira. Ten v úvodu své knihy zastává názor, že nemůžeme hovořit o počátcích setkávání buddhismu s Evropou již od antiky, poněvadž mezi jednotlivými střety neexistuje žádná dějinná přímočará kontinuita – „Cestovatelé středověku nevěděli o kontaktech z doby starověku vůbec nic, podobně jako renesanční misionáři zase nic netušili o středověkých kontaktech.“ I přesto, že existovaly již dosti přesně popsané některé aspekty Buddhova života a vzdělání misionáři přeložili v 17. století několik textů tibetského buddhismu, nikdo na tyto vzácné prameny nenavázal. Buddhismus ve své šíři, velkoleposti, skrze své texty a život svého zakladatele, jako filosofický směr s dlouholetou tradicí a nejrůznějšími místními tradicemi, byl skutečně objeven teprve na konci druhého desetiletí 19. století.¹

1.1.1 Období starověku

Vzhledem k diskontinuitě dějin setkávání buddhismu se Západem se pokusím alespoň nastínit jednotlivé střety začínající již od 6. století před naším letopočtem. Politická jednota mezi perským impériem, dále udržovaná říší Alexandra Velikého a později římským impériem, měla po dlouhou dobu příznivý vliv na vzájemné styky mezi Indií a Řeckem. V roce 546 př. n. l. dobývá perský císař Kýros Veliký řecká města v Malé Asii a indická území podél řeky Indu, čímž dokončuje budování rozsáhlé říše, jež se rozkládá od Egypta až po Indii.

V roce 331 př. n. l. se zmocnil král Alexandr Dáreia III. perského impéria a ve svých výbojích dosáhl Indu a postupoval až ke Ganze. To je období, které nazýváme helénské, kdy se řecká kultura šíří po celé této říši od údolí Nilu až po indické provincie na severovýchodě. O dvě století později toto území převezme říše římská a po dobu několika staletí zde udrží politickou jednotu, jež bude ku prospěchu vzájemným stykům všeho druhu.²

¹ LENOIR, Frédéric. *Setkávání buddhismu se Západem*, Praha 8: Volvox Globator 2002, s. 13.

² Tamtéž, s. 23 – 24.

V rámci politických vztahů Východu se Západem lze zmínit také naprosto výjimečné vzájemné propojení řecké a buddhistické kultury, které vychází z řeckého umění. Překypení hélenské civilizace do Asie zplodilo buddhistické figurativní myšlení. Před příchodem Řeků do Indie nikdy nebyl Buddha zobrazován, Řekové vytvořili jeho podobu podle svého Apollona. První Buddhové jsou čistě Apollonové, jejichž typ byl postupně očišťován a tedy poindičťován.³ Tím Řekové značně poznamenali zobrazování Buddhy na celém Východě až po Japonsko a Indonésii.

Buddhovo učení zprostředkovaně proniklo na Západ v polovině 3. století př. n. l. za krále Ašóky. Ten vyšel z nízké indické kasty, konvertoval k džinismu, hinduistické reformátorské sektě, jež však měla blízko k buddhismu a oženil se s řeckou princeznou. Byl velkým propagátorem Buddhovy nauky a v roce 242 př. n. l. svolal do hlavního města Pátaliputry velký koncil a následně vyslal misionáře do všech koutů světa, aby tam šířili Buddhovo poselství. Avšak dodnes je mnoho historiků na pochybách, zda k jeho svatbě nedošlo spíše z politické vypočítavosti než z důvodu přijetí nové etiky nenásilí.

Existenci řecko-buddhistických kulturních výměn dokládá na konci 2. století př. n. l. i věhlasný buddhistický text *Otázky Milindovy* (psané v jazyce páli), kde je uveden dialog mezi buddhistou Nágasénou a řeckým králem Milindou. Řecký král se zvědavě vyptává moudrého buddhisty na hlavní filosofická témata malého vozu – nestálost, neosobnost bytí, stěhování duší, karmu, nirvánu, atd.⁴

První zmínka o Buddhovi se v křesťanských pramenech vyskytuje kolem roku 200 n. l. za Klementa Alexandrijského, který chtěl prokázat nadřazenost křesťanského poznání nad jakýmkoli jiným. Tady se zdá být nápadná konfrontace buddhistického a křesťanského spekulativního myšlení, které v Řecku dostalo formu „negativní teologie“, připomínající buddhistické tendence.⁵

U člověka ze Západu můžeme první vědomou výpůjčku poznatků z buddhismu nalézt ve spisech manichejců ve 3. století našeho letopočtu. Byl to Babyloňan Mání, který usiloval o vypracování nové duchovní tradice založené na velkých náboženstvích starověku. Sám sebe považoval za vyslance pravého Boha v zemi Babel. Vydal se do Indie a hlavní místo ve svém synkretickém systému přisoudil Buddhovi.⁶

3 RICORD, Maurice, „Duševní přibuzenství Západu a Východu“, *Nový Orient* 1946/47, č. 5, s. 19.

4 LENOIR, Frédéric, *Setkávání buddhismu se Západem...*, s. 25.

5 KÜNG, Hans; BECHERT, Heinz, *Křesťanství a buddhismus*, Praha: Vyšehrad 1998, s. 42.

6 LENOIR, Frédéric, *Setkávání buddhismu se Západem...*, s. 27.

1.1.2 Období středověku

Ucelenější informace o buddhismu se začínají utvářet až v období středověku, protože antika nedala západnímu člověku porozumět buddhismu v jeho plné šíři. Vědomosti o Buddhově učení u antických učenců byly skutečně malé. Vždyť křesťanský teolog Klémens z Alexandrie ve svých *Strómateis* kolem roku 220 př. n. l. píše: „Jsou tací, kteří následují učení jistého Butty, jehož velká ctihodnost způsobuje, že je uctíván jako Bůh“⁷. Toto je z dnešního pohledu vzdělaného člověka opravdu málo.

Po pádu říše římské v 5. století se styky s Východem zbrzdí, ale přesto je známo, že křesťané „heretického“ nestoriánského původu pronikali z Malé Asie nejen do Indie, ale i do střední Asie. V 7. století se dokonce dostali do Číny, kde po celá staletí žili společně s buddhisty.⁸ Avšak nastává vítězství islámu, a proto buddhismus z Evropy mizí. Zkrátka mysl křesťanů zaměstnával boj a šíření svého náboženství především z obav rostoucího islámu. Proto nebyl o vzdálené východní filosofické systémy opravdový zájem.

Zdá se, že až do 13. století žádná nová informace o buddhismu na Západ nepronikla. I přesto, že arabští cestovatelé od 9. století vypracovali několik detailnějších zpráv o indickém a čínském buddhismu, byly tyto texty v Evropě přeloženy až mnohem později.

Vlna cest do Indie a na Dálný Východ se zdvihá od poloviny 13. století. Jsou to převážně cesty italských obchodníků, ale i oficiálních vyslanců papeže. Rozmohly se totiž zvěsti o existenci jednoho křesťanského krále Jana, jenž prý dobyl četná území „nevěřících“. To podnítilo spekulace o existenci velkého křesťanského království nacházejícího se kdesi v předalekém Orientu. Na cesty do střední Asie se vypravily stovky cestovatelů, misionářů i papežských emisarů.

Přesnější informace o Buddhově životě zveřejnil ve svých vzpomínkách benátský cestovatel Marco Polo. Ten během dvaceti čtyř let (1271 – 1295) prošel Dálný východ a setkal se téměř se všemi buddhistickými tradicemi té doby. Marco Polo Evropanům zprostředkovává nejrůznější podoby rituálů a život Buddha tak, jak o něm vypravovali cejlonští mniši. Tento životopis Buddha představoval pro obyvatele na Západě jeho nejúplnější verzi až do 17. století.

Koncem 13. a začátkem 14. století poskytují vyslanci ze Západu, kteří o buddhistickém učení nevěděli téměř nic, pohledy na klášterní život, jenž Evropanům nabízejí kladný obraz asketického a mystického života. Například františkán Giovanni de Montecorvino, vyslaný v roce 1289 na dvůr velkého chána, napsal papeži Klimentovi V. o tibetských mniších,

⁷ LENOIR, Frédéric, *Setkávání buddhismu se Západem...*, s. 27.

⁸ KÜNG, Hans; BECHERT, Heinz, *Křesťanství a buddhismus...*, s. 43.

že jsou na sebe daleko přísnější a důslednější než latinští duchovní. Později poslal papež Benedikt XII. do Pekingu františkána Giovanniho Marignolliho, který popisuje život buddhistických mnichů s velkým obdivem a pokorou.

V roce 1368 pád mongolské říše zneprůchodnil lidem ze Západu cestu do Indie a na Dálný Východ na dobu padesáti let. Znovu navazovat kontakty mezi buddhistickým světem a Evropou se začaly až v roce 1498, kdy Vasco de Gamarazil cestu do Indie přes jižní Afriku. V polovině 16. století se první jezuitští misionáři vydali objevovat japonské, čínské a cejlonské náboženství, avšak o jejich společném indickém základě neměli ani potuchy. Jejich cíl byl „vysvobodit srdce modlářských národů z rukou satana, aby na jejich trůn mohl usednout Kristus“⁹.

1.1.3 Období novověku

Buddhismus byl omezen pronikáním islámu na většině indického území a buddhisté byli proti tak velké netoleranci bezbranní. V 15. a 16. století byl islamizován také indonéský ostrovní svět s výjimkou Bali. Buddhova nauka se mohla šířit pouze na území Střední Asie ještě po několik století. Novou hrozbou pro buddhismus bylo v 16. století křesťanství, jenž s sebou přineslo koloniální vykořisťovatelské tendence. K nucenému převratu na křesťanskou víru docházelo po dobytí Portugalci v pobřežních oblastech Cejlonu. Až v roce 1785 díky holandské správě, jež obnovila náboženskou svobodu, mohla část Sinhalců (obyvatelé Cejlonu) přejít zpět k víře svých předků.¹⁰

V 16. století, kdy docházelo znovu ke kontaktům mezi buddhisty a křesťany, se dozvídáme o přátelství prvního křesťanského misionáře v Japonsku, jezuitu Františka Xaverského, s buddhistickým opatem. V téže době existovaly i kontroverzní rozhovory jezuitského misionáře Cosme de Torrese s japonskými zenovými buddhisty. Zde docházelo ke konfrontaci křesťanských scholastických důkazů Boha a buddhistických mystických argumentů vztahujících se k „prázdnotě“ a k „ničemu“, čemuž jezuité rozuměli v nihilistickém smyslu.

Zajímavostí je, že František Xaverský zavedl latinský výraz *Deusu* pro Boha (*Deus*) a přitom buddhističtí kněží dávali *Deusu* do souvislosti s podobně znějícím *dai-uso*, což však v japonštině znamená „velká lež“. V následujícím období se pak japanizovaly latinské klíčové teologické pojmy, kterých bylo dohromady padesát. Z toho tedy vyplývá, že se poselství

⁹ LENOIR, Frédéric, *Setkávání buddhismu se Západem...*, s. 37 – 51.

¹⁰ KÜNG, Hans; BECHERT, Heinz, *Křesťanství a buddhismus...*, s. 161.

o křesťanském Bohu muselo Asijcům jevit jako naprosto cizí, i když později bylo zavedeno mnoho japonských termínů.

Po této nepřirozené dogmatické situaci došlo ke konfliktu – japonští nově obrácení křesťané protestovali proti misionáři Metteovi Riccimu. Působil v Číně a odvážil se používat v křesťanské liturgii a při hlásání křesťanství tradiční čínská boží jména. Odtud začíná „spor o rity“, jenž skončil katastrofálním zhroucením křesťanské misie v Číně a Japonsku a velkým pronásledováním křesťanů. Nadále kvůli expandujícímu evropskému imperialismu a kolonialismu pocítovaly asijské národy křesťanskou misijní činnost intenzivněji jako hrozbu. Výsledkem na dlouhá staletí bylo, že křesťanství nemělo otevřenou cestu k duši asijského, zvláště pak buddhistického člověka. I v období novověku nás zprávy misionářů informovaly spíše jen o mýtech a kulturech v buddhismu, než o obsahu Buddhovy nauky.¹¹

Zatímco zkreslené buddhistické nauky obyvatele na Západě v 17. a 18. století vážně nezaujaly, s tibetským buddhismem tomu bylo jinak. Stal se podnětem k mnoha publikacím po celé Evropě. Evropská mentalita byla od období Ludvíka XIV. po období osvícenců silně ovlivněna postupným objevováním lamanismu.¹²

1.2 Srovnávání buddhismu s křesťanstvím

Při četbě názorů na buddhismus historiků, spisovatelů i filosofů nás zarazí systematická potřeba srovnávat buddhismus s křesťanstvím. Odhalení Buddhova učení je pro společnost lidí na Západě od svých nejstarších dějin opravdovým šokem, a to proto, že se zdá být skvělým, ale též nebezpečným argumentem proti náboženství Ježíše Krista. Pro lidi ze Západu je buddhismus přitažlivější, má velký počet stoupenců. Statistika uvádí, že Buddha má na světě asi o sto miliónů přívrženců více než katolická církev!¹³

Evropští intelektuálové nepřestávají srovnávat buddhismus s náboženstvím svých předků. To můžeme odůvodnit faktem, že lidská mysl vyvedená z rovnováhy něčím neznámým často zakouší potřebu přeměnit to ve známé. Tendence hledět na buddhismus z hlediska našich vlastních zájmů a využívat ho ve vnitřních sporech křesťanstva a Evropy se začínají objevovat již

11 KÜNG, Hans; BECHERT, Heinz, *Křesťanství a buddhismus...*, s. 42 – 44.

12 LENOIR, Frédéric, *Setkávání buddhismu se Západem...*, s. 58.

13 Tamtéž, s. 78

od prvních styků buddhismu s křesťanstvím a budou působit až do současné doby, z níž nikdy zcela nevymizí.¹⁴

Pro příklad si uveďme názory některých intelektuálů. V myslí lidí zakotvil názor o společných rysech buddhismu a katolicismu. Již první misionáři plavící se do Tibetu nacházeli shodné paralely mezi lamanismem a katolickou církví, proto je od 17. století dalajlama běžně označován za „papeže Asie“. Ernest Renan v rámci této shody o buddhismu napsal: „Je to katolictví bez Boha.“¹⁵ V roce 1692 přišel jezuita Philippe Avril s myšlenkou, že dalajlama není nikdo jiný, než následovník výše zmíněného Kněze Jana. Tento názor ovlivnil i další autory, např. Otce Evariste-Régise Huca. V Evropě začíná postupně lamanismus nést označení „žlutá církev“ či „katolictví Východu“.¹⁶ Jiní zas srovnávají buddhismus s protestantskou reformací. Max Müller v roce 1862 napsal: „Starý bráhmanismus musel nutně vyústit v buddhismus jako středověký katolicismus v reformaci.“¹⁷

V průběhu 19. století také vznikají teorie, jež obhajují velice kontroverzní názor, že křesťanství ve své podstatě vzešlo z idejí buddhismu. Například v roce 1884 uvedl Ernest Renan, že gnosticismus podáván v podobě Plotína, tj. nekřesťanský gnosticismus, vychází z buddhismu. V roce 1902 rozvíjel anglický historik J. Kennedy myšlenku o výjimečné podobnosti mezi učením alexandrijského gnostika Basilida s učením Buddha. Mezi buddhismem a gnosticismem je možno shledat podobnosti, ale přesto tu narážíme na odlišnost, kdy na rozdíl od buddhismu je gnostická metoda metodou vysvobození skrze poznání.

Typickým propagátorem přímého vlivu buddhismu na židovské, řecké a křesťanské myšlení je Daisaku Ikeda, buddhista a předseda mezinárodní organizace Sóka gakkai. Této myšlence zasvětil svou studii také buddhistický spisovatel Serge-Christophe Kolm, jenž sestavil soupis podobností mezi buddhismem a stoicismem. Tvrdil, že vliv buddhismu na křesťanství a na moderní západní mentalitu skrze stoicismus je dokázán v postavě Buddha, jemuž vděčíme za myšlenku svobody a demokracie, vědy a hospodářského rozvoje.

Myšlenkou přímé návaznosti křesťanství na buddhismus se zabýval například i Nicolas Notovitch. Ve své knize *Neznámý život Ježíše Krista* (1834) tvrdí, že objevil jakousi indickou listinu, která dokazuje, že byl Ježíš v Indii mezi dvanáctým a třicátým rokem zasvěcen brahmány a buddhistickými mnichy do jejich nauk. Autor onu listinu však nikdy nepředložil. Podobnou myšlenku zastávala slavná předsedkyně Teosofické společnosti Annie Basantová,

14 LENOIR, Frédéric, *Setkávání buddhismu se Západem...*, s. 45.

15 Tamtéž, s. 81.

16 Tamtéž, s. 59.

17 Tamtéž, s. 82.

jež tvrdila, že Ježíš ve svých dvanácti letech vstoupil do židovského kláštera, kde byl díky vzácné literatuře v tamní knihovně zasvěcen do buddhismu a okultismu.¹⁸

Na straně druhé byli i tací, kteří tuto teorii vyvraceli, jako například katolický učenec Louis de La Vallée Poussin. Dokazoval, že v kanonických evangeliích není buddhistický vliv. Tvrdil, že je nepravděpodobné, že by lidé na Západě před Kristovým narozením buddhistickou legendu neznali a že by se obě tradice vzájemně ovlivňovaly. Dle jeho názoru tuto teorii nelze dokázat.¹⁹

Uvedeným názorům jsme již přes sto let vystavováni. Možná se tím badatelé snaží vyzdvihnout to nejlepší z křesťanského odkazu, možná je to i zajímavá cesta k vnitřnímu smíru jednotlivců mezi oběma tradicemi, ale rozhodně se nejedná o historicko-vědeckou cestu, jež by pro nás dnes mohla být přijatelná.²⁰

18 LENOIR, Frédéric, *Setkávání buddhismu se Západem...*, s. 28 – 32.

19 LESNÝ, Vincenc, *Buddhismus*, Praha: Nakladatel Jaroslav Samec 1948, s. 403.

20 LENOIR, Frédéric, *Setkávání buddhismu se Západem...*, s. 32.

2. SETKÁVÁNÍ BUDDHISMU SE ZÁPADNÍM SVĚTEM (18. stol. – 20. stol. n. l.)

„Setkání buddhismu se Západem je nejvýznamnější událostí 20. století“

Arnold Toynbee

2.1 Počátky buddhismu na Západě v 18. a 19. století

Na přelomu 18. a 19. století počala nová éra v utváření představ Evropanů o východních kulturách. Doposud velmi neúplný svět představ se začíná od základu měnit, ruku v ruce s vědeckým objevováním asijských tradic. Díky pronikání do problematiky jazyků Blízkého a Dálného východu je po dobu téměř sta let intelektuální Evropa zaplavena vlnou orientalismu. Orient dává inspiraci většině spisovatelů, básníků i filosofů.²¹ Tato vlna zájmu se zdvihla díky spolupůsobení dvou sil – snahy o oživení buddhismu v tradičních buddhistických zemích a touhy Západu poznat toto náboženství a využít ho pro vlastní duchovní život.²²

O významném průniku buddhismu do Evropy můžeme hovořit v období první poloviny devatenáctého století. Arthur Schopenhauer (1788 – 1860) je autorem filosofického díla *Svět jako vůle a představa* (1818), které bylo buddhismem ovlivněno.²³ Poukazoval na podobnost své filosofie s Buddhovou naukou a zdůrazňoval, že ke svým poznatkům přišel zcela nezávisle. Mnoho z jeho myšlení se může jevit jako jakýsi buddhismus nedomyšlený až do konce.²⁴ Sám sebe považoval za „buddhaistu“. Naneštěstí se nechal ovlivnit zprávami křesťanských misionářů a vytvořil tak výslednou představu buddhismu jako filosofie pesimismu a nihilismu. Měl vliv například na skladatele Richarda Wagnera, filosofa Wilhelma Nietzscheho a na některé rané překladatele buddhistické literatury.²⁵

Za zmínku jistě stojí Maďar Sándor Csoma Körösi, jenž jako mladý student byl přesvědčený o tom, že by mohl v Himaláji najít počátky maďarského národa, a proto v roce 1818 opustil svůj rodný kraj a vydal se pěšky do Asie. Když se o výjimečné snaze tohoto studenta dozvěděla Asijská společnost v Kalkatě, rozhodla se mu finančně vypomáhat. Díky tomu se začaly

21 LENOIR, Frédéric, *Setkávání buddhismu se Západem...*, s. 65.

22 VOJTÍŠEK, Zdeněk, *Encyklopedie náboženských směrů v České republice. Náboženství, církve, sekty, duchovní společnosti*, Praha: Portál 2004, s. 357.

23 TRÁVNÍČEK, Zdeněk, *Leopold Procházka, první český buddhista*, Brno: Masarykova univerzita 2002, s. 24.

24 KÜNG, Hans; BECHERT, Heinz, *Křesťanství a buddhismus...*, s. 163.

25 LUŽNÝ, Dušan, „Stručné dějiny buddhismu na Západě“, in: CONZE, Edward, *Stručné dějiny buddhismu*, Brno: Jota 1997, s. 157.

na Západě postupně vydávat jeho práce, jež si získaly nebyvalý počet čtenářů, kteří získali přístup k tibetskému buddhismu.²⁶

Tibetský buddhismus pomohla na Západě zpopularizovat také díla Alexandry David Néelové (1868 – 1969), francouzské orientalistky, jež strávila na Východě desítky let svého života a u západních čtenářů se proslavila populárními romány, např. *Mystikové a mágové Tibetu* (1931) či *Mipam, lama s Paterou moudrostí* (1935).²⁷ Její snaha proniknout do „zakázaného města“ Tibetu se jí v roce 1924 povedla v přestrojení za žebračku. Díky svým deníkům z cest a publikacím o Tibetu (přibližně 40 knih!) byla ve 20. století prostředníkem tibetského buddhismu na Západě.²⁸

Za zakladatele buddhistické filologie je považován Eugène Burnouf se svým dílem *Úvod do dějin indického buddhismu* (1844), kde se vyskytují sanskrtské texty. Všechny jeho práce zahajují významnou etapu kritického pozorování různorodých pramenů. Tento francouzský vědec prokázal indický původ buddhismu a zachytil hlavní fáze jeho historického i doktrinálního vývoje.²⁹

Až o generaci později se začíná objevovat výzkum pálijských textů. Klíčovým datem se stal rok 1881, kdy byl vydán *Buddhův životopis* od Hermanna Oldenberga (1854 – 1920), jenž je chápán jako učenec, nikoli jako vyznavač. Jeho dílo *Buddha: jeho život, jeho učení, jeho obec* (1881) mnohým pomohlo pochopit podstatu buddhismu.³⁰ Pravděpodobně prvním Evropanem, který vstoupil do buddhistické sanghy, byl Allan Bennett McGrigor. Vysvěcen byl v roce 1902 v Akyabu v Barmě pod jménem Ánanda Maitréja.³¹

Důležité je si uvědomit, že se buddhismus šířil na Západ díky knihám vědeckých badatelů, kterým lidé věřili. Postupně se buddhismus infiltroval do křesťanské kultury v několika vlnách a v daných časových úsecích. Zapříčinil vývoj moderní vědecko-technické civilizace s procesem sekularizace. Na straně druhé se o buddhismus zajímal Západ také díky náboženskému procitnutí či návratu magického myšlení všech podob, které vznikalo právě jako reakce na rychlý růst moderní civilizace.³²

26 LENOIR, Frédéric, *Setkávání buddhismu se Západem...*, s. 72 – 73.

27 VOJTÍŠEK, Zdeněk, *Encyklopedie náboženských směrů v České republice...*, s. 358.

28 LENOIR, Frédéric, *Setkávání buddhismu se Západem...*, s. 171 – 172.

29 Tamtéž, s. 181 – 182.

30 KÜNG, Hans; BECHERT, Heinz, *Křesťanství a buddhismus...*, s. 45.

31 Tamtéž, s. 164.

32 LENOIR, Frédéric, *Setkávání buddhismu se Západem...*, s. 18.

2.2 Počátky buddhismu ve Velké Británii

Pronikání Buddhova učení do Evropy probíhalo dvěma hlavními proudy. Přes Velkou Británii díky koloniálnímu panství a přes Německo.³³

Ve Velké Británii mělo na širší popularizaci buddhismu vliv dílo *Světlo Asie* (The Light of Asia), vydaná roku 1879. Tato publikace je rozsáhlou básní v osmi knihách o životě a odkazu Siddharty Gautamy. Setkávala se s obrovským úspěchem. Ve Velké Británii byla vydána padesátkrát, ve Spojených státech osmdesátkrát. Byla přeložena do hlavních evropských jazyků a taktéž i do sanskrtu, hindštiny a bengálštiny. Stala se klasickým dílem v Indii i v jiných buddhistických částech Asie.³⁴ *Světlo Asie* nebylo jediným zdrojem, ze kterého mohli zájemci o Buddhovu tradici čerpat. Existovaly již nejrůznější překlady buddhistických textů či akademických spisů. Rozhodně dílo oslnilo své čtenáře uměleckým zpracováním, jenž šlo ruku v ruce s tak žádaným Orientem.³⁵

Autor *Světla Asie* – Edwin Arnold – přišel se zcela opačnou interpretací buddhismu. Mění dřívější „racionální“ a „ateistický“ pohled na buddhismus a snaží se ho lidem Západu představit jako „hluboce náboženský, zbožný, lidový, romantický a předkřesťanský“. Toto nové pojetí zapříčinilo první konverze k buddhismu, do něhož láska, city i zbožnost právem náleží.

V druhé polovině 19. století můžeme pozorovat jiný velký duchovní proud, který pomohl buddhismu vstoupit do srdcí a představ západního světa. Je jím ezoterismus spojený s magií. Postupně nabyde milióny neformálních příznivců. Nové a velké sblížení mezi západním ezoterismem a některými východními filosofiemi buddhismu nastalo zásluhou okultní Teosofické společnosti, která stála u zrodu mnoha jiných soudobých iniciačních společností a sekt.

Theosophical Society, založené Helenou Pavlovnou Blavatskou (1832 – 1907) a Henry Steel Olcottem (1832 – 1907) v New Yorku v roce 1875, přejala podstatným způsobem přizpůsobený buddhismus do svého učení. Představy o buddhismu mnoha lidí na Západě ve dvacátém století vycházejí z učení teosofů.³⁶ Zakladatelé Teosofické společnosti chtějí bojovat proti „materialistické vědě“ a „dogmatickému náboženství“. Toto teosofické hnutí inspirovalo mnicha Anágárika Dhamápalu. Tento théravádový mnich z Cejlonu pomáhal šíření buddhismu v Indii, v USA i v Evropě. Nejprve se zabýval obrodou buddhismu na Indickém poloostrově a pak za účelem obnovy kláštera v Bódhgaji v roce 1891 založil buddhistické centrum *Mahabodhi*

33 LUŽNÝ, Dušan, „Buddhismus v Rakousku“, *Religio* 1/1995, s. 79.

34 LENOIR, Frédéric, *Setkávání buddhismu se Západem...*, s. 134.

35 LUŽNÝ, Dušan, „Předmluva“, in: TRÁVNÍČEK, Zdeněk, *Leopold Procházka, první český buddhista...*, s. 11.

36 LENOIR, Frédéric, *Setkávání buddhismu se Západem...*, s. 134 – 139.

Society, jehož pobočky se objevily později ve Velké Británii i v Německu.³⁷ Cílem centra bylo vrátit buddhistům chrám vystavěný na místě, kde podle tradice Buddha dosáhl probuzení.³⁸

Henry Steel Olcott uznával místní tradice vycházející ze starého proudu – *théravády*³⁹, a proto se snažil lidové aspekty z buddhismu odstranit a vrátit buddhismu původní čistotu. Tuto snahu – nalézt prvotní autentický buddhismus – měli i mnozí orientalisté té doby. V roce 1881 zakládá anglický vědec Thomas Rhys-Davids (1843 – 1922) *The Pali Text Society* v Londýně. Dává si za cíl překládat a vydávat texty v páli, především ty, které mají původ na Cejlonu. Davidsem jsou pokládány za jediné autentické prameny Buddhových pravd.⁴⁰

2.3 Počátky buddhismu v Německu

Kdy přesně se buddhistická kultura dostala do Německa, není zcela známo. Pravděpodobně první buddhistický text se dostal do Evropy díky ruskému carovi Petru Velikému. Ten jej v roce 1720 získal ze zničeného kalmyckého buddhistického chrámu. Text byl psán v tibetštině a car kolem sebe neměl nikoho, kdo by mu text přeložil. Proto část textu poslal do Německa a Francie. Knihovníkovi francouzského krále Ludvíka XIV. se podařilo jednu stránku přeložit. Tím začalo období překladů buddhistických textů. Systematická překladová činnost začala až v polovině 19. století a je spojena s výše zmíněným jménem Eugéna Burnoufa.⁴¹

Novobuddhistická propaganda na sklonku 19. století v Německu zapouštěla kořeny ve spojení s jmény Theodora Schultze (zemřel r. 1898) a Karla Eugena (zemřel r. 1915). Nechali se inspirovat slavnými muži – A. Schopenhauerem a R. Wagnerem. Eugen zdůrazňoval podobnost buddhismu s křesťanstvím, ale Schultze obhajoval rozdíly mezi oběma tradicemi a přiklonil se k líbivějšímu buddhismu hlavně proto, že neodporuje vědě a učí člověka spoléhat se jen sám na sebe.⁴² O tom, že Německo sehrálo při šíření buddhismu na Západě svou důležitou roli svědčí fakt, že zde první buddhistická společnost byla založena Karlem Siedenstückerem již v roce 1903 v Lipsku.⁴³

37 VOJTÍŠEK, Zdeněk, *Encyklopedie náboženských směrů v České republice...*, s. 358.

38 LESNÝ, Vincenc, *Buddhismus...*, s. 412.

39 Učení starších, zvané také raný buddhismus, předávaný bezprostředně od Buddhových žáků, praktikovaný na Šrí Lance, v Barmě, Thajsku, Kambodži, Laosu a Bangladéši. (NYANASATTA, Thera, *Základy buddhismu. Buddhismus jako filozofie 20. století*, Praha: Alternativa 1992, s. 14.)

40 LENOIR, Frédéric, *Setkávání buddhismu se Západem...*, s. 160 – 161.

41 LUŽNÝ, Dušan, „Stručné dějiny buddhismu na Západě“, in: CONZE, Edward, *Stručné dějiny buddhismu...*, s. 157 – 158.

42 LESNÝ, Vincenc, *Buddhismus...*, s. 415.

43 LUŽNÝ, Dušan, „Buddhismus v Rakousku“..., s. 79

Dalším významným činem v Německu bylo založení Buddhistického domu v Berlíně-Frohnau. To je spojeno se jménem berlínského lékaře Paula Dahlkeho (1865 – 1928), přívržence laického buddhismu. Dům byl postaven v roce 1926 a byl otevřen i pro nebuddhisty, kteří byli ochotni dodržovat při svém pobytu uvnitř určitá pravidla. Dahlke se domníval, že buddhismus má nejlepší morálku ze všech náboženství a že je také náboženstvím budoucnosti. Dokazoval, že se buddhismus srovnává s moderními filosofickými názory, mluvil o buddhismu v rámci moderních problémů a zdůrazňoval jeho cenu jak pro náboženský život, který doporučoval zakusit, tak pro morálku, kterou je nutno v praxi provádět. Měl velký vliv na buddhisty v českých zemích, například na Leopolda Procházku.⁴⁴ Buddhovu nauku považoval za směr, jenž je schopen vést k řešení problémů moderní společnosti a může se tak stát základem budoucího světonázoru. Přirovnával buddhismus k moderním filosofickým názorům a zdůrazňoval jeho paralelu s mentalitou moderního člověka.

V mapování německého prostředí je také třeba zmínit postavu Geoga Grimma (1868 – 1945), významného populizátora Buddhova učení v německy mluvících zemích. S jeho jménem se pojí odkaz na původní podobu Buddhovy nauky, o což Grimm velice usiloval. Proto také vydal dílo *Altbuddhismus* (v doslovném překladu „starý buddhismus“).⁴⁵

Pod vlivem Schopenhauerovy filosofie se Grimm věnoval studiu indologie. Díky studiu východních jazyků, sanskrtu a pálí, se dostal k původní buddhistické literatuře. Jeho hlavní dílo *Učení Buddhova náboženství rozumu* (1915) dosáhlo od té doby 14 vydání a bylo přeloženo do několika jazyků. U veřejnosti, zvláště pak v kruzích odborné indologie, vzbudilo toto dílo zájem svým nebyvalým posuzováním buddhismu, a to nikoli čistě vědeckým a historickým, vázaným na časové období a kulturní prostředí. Buddhismus je totiž u Grimma filosofickým náboženským systémem, jehož základní pravdy jsou dnes právě tak živé a pro člověka platné, jako před 2500 lety, kdy byly vysloveny. Studium, praxí a propagací buddhismu strávil sedmatřicet let svého života. Byl zakladatelem buddhistické komunity v Bavorsku (1921).⁴⁶

Dalším významným německým buddhistou byl Nánatilóka Théra (1878 – 1957), vlastním jménem Anton Florus Gueth. Již za svých studií se seznamoval s buddhismem a s tehdy vydanými překlady buddhistických spisů do němčiny. Poznal, že tyto překlady jsou nedokonalé a často navzájem si odporující. I přesto ho Buddhovo učení zaujalo natolik, že se jej rozhodl studovat v zemích, které byly v budoucnu jeho domovem.

44 LESNÝ, Vincenc, *Buddhismus...*, s. 416.

45 TRÁVNÍČEK, Zdeněk, *Leopold Procházka, první český buddhista...*, s. 26.

46 CHARVÁT, Václav, „Dr Jiří Grimm“, *Nový Orient* 1946/47, č. 1, s. 30.

V roce 1907 začíná jeho pedagogická a vědecká činnost. Jeho kniha *Slovo Buddhovo* vydaná německy v roce 1906, a o rok později anglicky, vzbudila velký zájem. Svědčí o tom překlady do dalších devíti evropských jazyků, v roce 1935 též do češtiny. Kniha je přehledem buddhistických nauk podle pálijského kánonu a na Východě považována za klasickou příručku buddhistického učení. Záhy následovaly německé překlady důležitých kanonických děl a v anglicky psaných spisech se zaměřil především na rozbor a výklad obtížných částí Buddhova učení.

Hlavním Nánatilókovým působištěm se stal ostrov Cejlon, kde kolem sebe shromáždil na sto mnichů evropského původu, zejména Angličanů a Němců. Byli mezi nimi i Češi, Poláci, Maďaři, Rumuni a Ukrajinci, kteří se pod jeho vedením v nauce zdokonalovali.⁴⁷

Hovoříme-li o buddhismu v Německu, neměli bychom zapomínat na křesťany německého původu, kteří sami buddhismus praktikovali v buddhistických částech Asie. V roce 1929 odjel do Tokia Hugo Lassalle, německý jezuita, aby převzal malou farnost. Po přeložení do Hirošimy se stal v roce 1945 očitým svědkem výbuchu atomové bomby. To ho ovlivnilo natolik, že se stal aktivním bojovníkem za mír mezi národy. Jeho angažovanost ho přivedla až k japonskému buddhismu, časem získal japonskou státní příslušnost a změnil si jméno na Enomija-Lassalla. Od této doby přibližoval zenové učení skupinkám křesťanů po celém světě.

Jiným propagátorem křesťanského zenu se stal Němec Karlfried Graf Dürckheim. Po přečtení článku E. Herrigela o umění lukostřelby se rozhodl v roce 1938 odjet do Japonska za výukou lukostřelby. Po návratu do Německa se snažil o předávání zenové tradice západnímu člověku. V polovině 20. století zavádí vlastní metodu „iniciační terapie“, jež napomáhá vnitřnímu sjednocení s absolutním Bytím, kdy je zapotřebí zbavit se všech těžkostí, které tomuto sjednocení brání. Toto učení se díky jeho žákům začalo šířit do celého světa.⁴⁸

47 FIŠER, Ivo, „Velký buddhista mrtev“, *Nový Orient* 1958, č. 1, s. 13.

48 LENOIR, Frédéric, *Setkávání buddhismu se Západem...*, s. 217 – 218.

3. FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ PŘÍCHOD BUDDHISMU NA ZÁPAD

3.1 Buddhistická renesance

Je to období po roce 1880, kdy se začalo dařit západní indologii. Objevuje se návrat ke starému buddhismu a k postavě a učení historického Buddha. Tímto způsobem dokázali představitelé západní buddhologie a moderní buddhisté společně *demytologizovat* tradiční buddhismus. Buddhismus byl popsán jako učení rozumu, jež nevyžaduje slepou víru, nýbrž vyzývá k dokazování pravdy praxí a meditací. V ostrém protikladu k monoteistickým náboženstvím – *náboženstvím víry*, byl definován jako *náboženství rozumu*. Moderní buddhisté projevovali vždy zájem o pokrok vědy, díky které dosáhnou důkazů o správnosti svého přesvědčení. Proto je „Buddhismus a věda“ ve spisech buddhistických modernistů stále se opakujícím tématem. I oni věří, že mohou ze shody mezi buddhistickým a vědeckým obrazem světa získat významný argument pro správnost svých názorů.⁴⁹

Buddhistická renesance byla zapříčiněna romantiky jako protiklad k ideologii osvícenství a materiálního pokroku. Během několika desetiletí byl přeložen a publikován buddhistický kánon a několik spisů mahájány. Zde nebylo dostatečně objasněno, zda se jedná o filosofii nebo náboženství, což podnítilo mnoho různých interpretací, polemik a kontroverzí. Na konci této renesance se počaly objevovat názory filosofů, kteří v buddhismu vidí jen nihilismus a hrozivý kult nicoty.⁵⁰

Mluvíme-li o novějším vývoji buddhismu, nesmíme zapomínat na renesanci buddhismu v zemi jeho původu – Indii. Počátkem 19. století ovlivňoval evropské chápání buddhismu i jeho negativní obraz, jenž nám nabízejí hinduistické prameny. V roce 1947 získala Indie nezávislost a bylo zde jen malé procento buddhistů. Pro hinduisty představovala Buddhova nauka „nebezpečné kacířství“. Prohlásili sice Buddhu za jednu z deseti inkarnací Višnu, ale jen s negativní úlohou oklamat demony hlásáním mylné nauky.⁵¹

49 KÜNG, Hans; BECHERT, Heinz, *Křesťanství a buddhismus...*, s. 167.

50 LENOIR, Frédéric, *Setkávání buddhismu se Západem...*, s. 18.

51 KÜNG, Hans; BECHERT, Heinz, *Křesťanství a buddhismus...*, s. 169.

3.2 Popularizace meditační praxe

V tradičních kláštěrech předávali učitelé instrukce k meditačním cvičením svým vybraným žákům. Počet klášterů, ve kterých se taková cvičení prováděla, nebyl v minulém století příliš vysoký. Při znovuoživení meditační praxe se začalo s využitím textů. Díky tomu objevil roku 1890 Anagáríka Dharmapála starou příručku meditace, na jejímž základě rozvinul cvičení. V téže době v Barmě vyvinul mnich Nárada ze studia textů „zpřítomnění pozornosti“ (satipatthána). Stal se zakladatelem „barmské školy“ satipatthánové meditace. K této tradici patří například světoznámý Mahasi Sayadaw v Rangúnu. Učilo se u něho mnoho lidí, kteří nemuseli přistoupit na buddhismus a mohli zůstat věrni svému vlastnímu náboženství. Podobně to je i s jinými školami v Barmě a Thajsku a jejich mistry. Metody, kterými tito mistři vyučují, jsou k dispozici každému. Zejména v Thajsku se staré tradiční kláštery, ve kterých mohli dříve studovat jen mniši, otevřeli i lajkům.⁵²

3.3 Čím oslovuje buddhismus moderní svět?

Co znamená buddhismus pro moderní svět, můžeme nejlépe vidět z toho, co svět postrádá a co by se mu mělo dát. Tedy vnést mír a štěstí do života lidí, kteří nemohou nalézt uspokojení v náboženstvích svých předků. To, co z buddhismu skutečně oslovuje moderní svět, je racionalita a používání vědeckých metod při práci s fakty. To doposud na základě pouhé víry bylo považováno za nepřijatelné. Buddhismus je možné studovat jako vědu i jako umění. Buddha se zde jeví jako vynikající Mistr, jehož pomocí ukončíme naši strast a za použití ušlechtilé stezky dosáhneme *nirvány*⁵³, jakožto finálního vytouženého cíle.⁵⁴

Jako každý kulturní fenomén obsahuje mnoho prvků, které jsou blízké i jiným kulturám a díky nimž se mohl buddhismus šířit za hranice svého vzniku. Navíc je velice tvárný, tudíž při svém šíření na sebe bere nové podoby, které odráží místní i časové podmínky. Výsledkem je, že se buddhismus stal součástí také naší západní kultury a neodmyslitelným prvkem současné globální kultury.⁵⁵

52 KÜNG, Hans; BECHERT, Heinz, *Křesťanství a buddhismus...*, s. 167 – 168.

53 Osvobození od touhy a klamu, „vyvanutí“ či vyhasnutí tří ohňů chtivosti, nenávisti a klamu; podmínka osvícení a osvobození Buddha a světce zvaného arhat. Skutečnou povahu nirvány si lze uvědomit jedině jejím osobním dosažením. (NYANASATTA, Thera, *Základy buddhismu...*, s. 206.)

54 NYANASATTA, Thera, *Základy buddhismu...*, s. 131.

55 LUŽNÝ, Dušan, „Stručné dějiny buddhismu na Západě“, in: CONZE, Edward, *Stručné dějiny buddhismu...*, s. 155.

Konkrétně théravádový buddhismus vyhovuje moderní skeptické mentalitě, lamanismus spíše romantickému naladění, který byl šířen exilovými tibetskými mnichy v západním světě. Pravděpodobně nejpopulárnější v Evropě a Americe je zen. Ale formuje se i netradiční západní buddhismus, který čerpá z původních pramenů, aniž by se omezoval na určitou školu. Přizpůsobuje se potřebám a možnostem člověka naší kulturní oblasti.⁵⁶

Buddhismus přitahuje také odlišným vnímáním „boha“. Stal se mu dokonce zbytečným, neboť ho nepotřebuje a hlavně na něho nesvaluje odpovědnost za lidské činy. V pozdějším buddhismu se ovšem vyvinuly představy určitých láskyplných božstev, u nichž se člověk dovolává pomoci.⁵⁷ Dnešním buddhistům nedává smysl víra v „boha“, který byl stvořitelem světa a přesto, navzdory své všemohoucnosti, mohl připustit vznik utrpení, chamtivosti, zášti a zla.⁵⁸ Buddhisté, pro něž je absolutno nečím, co sice překračuje všechny pojmy, výpovědi i definice, by neměli zapomínat, že však není odloučeno od světa ani od člověka. Přebývá jak ve světě, tak i v člověku a určuje jeho bytí zevnitř. Z buddhistické strany je především kritizováno zúžení křesťanské představy o Bohu, když Bible vyjadřuje ono absolutno jako skutečný protějšek člověka, který i přesto, že nejistého věřícího nekontroluje a nevedí ho krok po kroku, je osvobodivě nakloněný lidem a nepodmíněně spolehlivý.⁵⁹

56 ŠTAMPACH, Ivan, *Přehled religionistiky*, Praha: Portál 2008, s. 93.

57 LESNÝ, Vincenc, *Buddhismus...*, s. 5.

58 KÜNG, Hans; BECHERT, Heinz, *Křesťanství a buddhismus...*, s. 173.

59 Tamtéž, s. 157 - 158.

4. BUDDHISMUS NA NAŠEM ÚZEMÍ PŘED 1. SVĚTOVOU VÁLKOU

4.1 Český zájem o východní kultury od 18. století

V českém prostředí již dávno existoval zájem o země Východu, jejich obyvatel a kultury. Češi se museli po dlouhá staletí spokojit s poznáváním orientálních zemí skrze cestopisné zprávy. Tak měli například jeden z prvních překladů Marco Polova *Milionu*, o Číně a Indii se dovídali například z Marignolliho latinsky psané *Cronica Boemorum*.⁶⁰ Ucelený přehled českých misionářů v Indii od středověku až po 20. století lze nalézt v knize *Indický subkontinent* v první kapitole „Objevování indického světa“ redaktora Miloslava Krásy.

Dle údajů evropských cestovatelů a misionářů, šla vždy se zájmem o indické národy ruku v ruce lingvistika. Misiijní činnost vyžadovala dobrou znalost místních jazyků, proto také první publikace o gramatice indických jazyků byly napsány evropskými misionáři. Například jezuita z Čech Karel Příkryl (1718 – 1785) dal jednu z prvních inspirací pro bližší zájem o Indii v první generaci českých obrozenců. V roce 1748 byl poslán do Indie, kde strávil 11 let svého života. Během tohoto pobytu napsal mnoho dopisů o chování a zvyklostech místních obyvatel, bohužel se dodnes žádné nedochovaly. Jeho nejdůležitější dochovaná práce nese název *Principia linguae brahmanicae* (vydaná v Praze až roku 1968), která obsahuje systematickou prezentaci kónkanského jazyka. Asi by i tato práce byla ztracena, kdyby nebylo pozornosti jiného učenice, jezuitu, lingvistu a zakladatele slovanské jazykovědy v Čechách – Josefa Dobrovského (1753 – 1829). Zabýval se srovnáváním slovanských jazyků a sanskrtu. Konkrétně v roce 1791 si při četbě Příkrylovy gramatiky všiml několika podobností ve stavbě indického jazyka a slovanských jazyků. Gramatiku obohatil o vlastní poznámky.⁶¹

S rozvojem naučné literatury na našem území nastal v poznávání Indie nebývalý posun. Již v roce 1803 vyšla původní kniha o Indii Václava Matěje Krameria *Historické vypsání Mogolského císařství* a v hojném počtu se sem dostávaly nové poznatky zeměpisné, ekologické,

60 KOLMAŠ, Josef, „Úvod ředitele Orientálního ústavu AV ČR“, in: CHALOUPKA, David, JIROUŠKOVÁ, Jana, *Nový Orient. Článková bibliografie*, Ročník 1. – 50. (1945/46 – 1995), Praha: Akademie věd ČR – Orientální ústav 1998, s. 5.

61 STRNAD, Jaroslav: *India as Reflected in Czech Consciousness in the Era of the National Revivalist Movement of the Nineteenth Century (ca. 1800 – 1848)*, předběžná verze tohoto dokumentu byla přečtena na mezinárodní konferenci: „Exchanges of Ideas and Culture between South Asia and Central Europe in the Nineteenth and Twentieth Centuries“, která se konala 28. - 29. října 2005 na Harvardské univerzitě.

historické i encyklopedické – například *Ottův slovník naučný* (1888 – 1909). František Čupr věnoval své dílo *Učení staroindické* filosofickým systémům a Josef Virgil Grohman jako první zkoumal léčebné metody ve staré Indii. Jan Vilém Helfer kromě statistické kolekce hmyzu zanechal zajímavý deník z cest po Indii. Jindřich Vávra se dostal až do Himaláje. O Václavu Stejskalovi a Janu Vozábovi máme národopisné sbírky a fotografie. Václav Svoboda z Litoměřic zkoumal život a zvyky ostrovanů v Nikobarech a jako jeden z mála publikoval své výzkumy v odborných časopisech. Světoznámý geolog a panteolog Ferdinand Stolička, generální sekretář Asijské společnosti Bengálska, přispěl dílem průzkumu Indie i k rozvoji celého vědního oboru a jeho pokračovatel Otakar Feistmantel založil indický depozitář pražského Náprstkova muzea.⁶²

Český čtenář již v období před revolučním rokem 1848 vnímal články v časopisech týkajících se Indie jako další krok k poznávání nových kultur. Jedná se především o populárně psané články a informace a drobné zprávy převzaté z cizích jazyků. Z pozdějších, ale již výraznějších snah, jmenujme například Preslův a Purkyňův vědecký časopis *Krok*, první české vědecké revue, *Česká včela*, dále *Musejník* či Šafaříkův *Světónázor*. Hodnotnou a základní studii je pak „*Krátký přehled prosodie a metriky Indické*“ (1823) od Josefa Jungmanna. Důležitou postavou je i jeho bratr, slavný lékař, Antonín Jungmann, jenž v článku „*O samskritu*“ podává přehled gramatiky sanskrutu a srovnání s cizími jazyky. Další jeho článek nese název „*O Hindích*“, kde líčí Indý jako velmi laskavý, zdvořilý a pohostinný národ. Obě tyto studie byly vydány v roce 1821 v *Kroku*, kde byl otisknut v roce 1823 i Hankův překlad z velkého spisu Rámajána. Rok 1834 a 1835 je charakterizován nejvíce zprávami o Indii, kdy ve *Světónázoru* byly otisknuty například články: „*Indičtí kejklíři*“, „*Indický spánek*“, „*Indičtí krotitelé hadů*“, „*Umění Indů*“, dále pak zmínky o objevení Indie Portugalci či výrobě cejlonského piva. V časopise *Musejník* (1831) uveřejnil František Palacký článek „*O nejstarších dějinách a dějepiscích národů Asijských*“, v *České včele* (1844) najdeme japonskou pověst o „*Pokušení Buddhy*“.⁶³

Zmíněným časopisům šlo především o to, aby uspokojili zvědavost široké veřejnosti o mimořádných událostech či zvláštностech jiných kultur. Ucelenější povědomí o východních tradicích může zájemce odhalit ve dvou knihách: *Zeměpis Balbiho*, jehož český překlad vyšel roku 1841 a *Všeobecný zeměpis* od K. VI. Zapa z roku 1846. Nejstarší dobu našeho písemnictví o Indii a zejména o sanskrut u nás kriticky posoudil Vincenc Lesný v díle *Počátky studia sanskrutu v Čechách* (Listy filolog. 1920). Prof. Lesný vystopoval zájem o sanskrut u Dobrovského, Jungmannů, Hanky, Chmelenského, Kolára a Šafaříka, a tím nám podal ucelený přehled kořenů

62 KRÁSA, Miloslav, „Indové a my“, in: STRNAD, Jaroslav, *Dějiny Indie*, Praha: Lidové noviny 2003, s. 870 – 871.

63 EDERER, Antonín, „Česká literatura o Indii v časopisech před rokem 1848“, *Nový Orient* 1947/48, č. 1, s. 24 – 25.

české indologie.⁶⁴ Sanskrit se na pražské univerzitě vyučoval již od poloviny 19. století v rámci indoevropského srovnávacího jazykozpytu, z něhož se až na konci předválečného období začal postupně vydělovat.⁶⁵

4.1.1 První čeští sběratelé buddhistického umění

Ve druhé polovině 19. století se ohnisko zájmu o buddhistické umění zrodilo v konceptu etnografického zkoumání a sbírání památek ze vzdálených kultur. První cestovatelé začali do Evropy přivážet religiózní památky z Asie a zájem se orientoval na duchovní i hmotnou kulturu jiných civilizací. V Praze se tito intelektuálové scházeli již od roku 1863 v nově založeném Industriálním muzeu českého obrozence Vojty Náprstka, kterému zasílali zboží z dalekých zemí. Jmenujme například Josefa Wuncha, Otokara Feistmantela, Josefa Kořenského a Aloise Musila. Náprstkovo muzeum se proměnilo v první české etnografické muzeum a v roce 1933 ho převzalo Národní muzeum.

V letech 1883 až 1928 fungoval v Praze velkoobchod s východním zbožím Masion Staněk, kde kromě čaje a rumu mohli zákazníci koupit také porcelán, grafiky, obrazy a dekorativní předměty. Na japonské umění se zaměřoval cestovatel a spisovatel Joe Hloucha. O sbírání čínského a tibetského umění se pak snažil šanghajský celník Josef Martínek, jenž si v roce 1929 pořídil dva obchody s orientálním uměním. Z Pekingu do Prahy dovážel čínské malířské svitky Vojtěch Chytil. Byli to právě Hloucha, Martínek a Chytil, kteří se zasloužili na přelomu 20. a 30. let o velké výstavy umění Dálného východu v Praze a v jiných evropských městech. Z jejich sbírek pochází většina starých a kvalitních buddhistických památek v České republice.⁶⁶

4.1.2 Český badatelský zájem o buddhismus

Paralelně se se zájmem sběratelů rozvíjel i zájem badatelský. První rozsáhlejší informace o buddhismu na našem území nacházíme koncem 19. století, kdy se jedná o první českou encyklopedii *Slovník naučný*, kterou sestavil F. L. Rieger v letech 1860 – 1874 a v níž najdeme výrazy jako Buddha, buddhismus, buddhistická filosofie a lamanismus. V roce 1904 publikoval český filosof Alois Lang vůbec první knihu o buddhismu – *Buddhismus* – jež se k tomuto

64 EDERER Antonín, „Česká literatura o Indii v časopisech před rokem 1848“..., s. 24 – 25.

65 KRÁSA, Miloslav, „Indové a my“, in: STRNAD Jaroslav, *Dějiny Indie*..., s. 869.

66 HONCOPOOVÁ, Helena, „Sbírky buddhistického umění v České republice“, in: HONZÍK, Jan, *Jednota v rozmanitosti: buddhismus v České republice*, Praha : DharmaGaia 2010, s. 242 – 243.

filosofickému směru stavěla velice kriticky a neobjektivně. Je založena pouze na sekundárních pramenech a vychází převážně z prací německého indologa Hermanna Oldenberga (1854 – 1920).

K popularizaci buddhismu u nás přispěla silná předválečná generace, kterou tvořili Leopold Procházka (1879 – 1944), svého času předseda Evropského buddhistického kongresu; František Drtikol (1883 – 1961), fotograf, malíř, filosof a pro okruh svých přátel také duchovní mistr a Květoslav Minařík (1908 – 1974), originální mystik, jenž spolu s Drtikolem byli patrně nejvíce ovlivněni literaturou o mahájánovém buddhismu.⁶⁷

Jediným existujícím spolkem u nás byla v této době *Československá buddhistická společnost* jako součást indické *MahaBodhi Society*.⁶⁸

4.2 Český zájem o východní kultury na začátku 20. století

V první dekádě 20. století navštívil Indii dvakrát fytopatolog Jindřich Uzel, ale pobývali tu i další cestovatelé: Josef Kořenský, Richard Štorch, Bedřich Machulka. Jeden z prvních z českých indologů Otakar Pertold shromažďoval první zkušenosti a materiál pro budoucí vědeckou práci. Do českých zemí začali přijíždět významní návštěvníci z Indie. Například Karlovy Vary navštívila představitelka pařížského protibritského centra Bhikádží Kámová (1907) a významný činitel Indického národního kongresu Mótílál Néhrú se svým synem, budoucím indickým premiérem.

Indický vliv v naší kulturní tvorbě se odrážel stále intenzivněji a mnoho předních literátů se nechalo indickými náměty inspirovat, např. Václav Tháma, Josef Jungmann, Jan Neruda, Otakar Mokrý, Svatopluk Čech, Jaroslav Vrchlický či Josef Svatopluk Machar. Otakar Ostrčil na námět operety Karla Bendla *Indická princezna* zkomponoval svou operu *Kunálovny oči*, jejíž premiéra proběhla v roce 1908.

Z oblasti výtvarného umění se jedná o dvojici českých malířů – Jaroslava Hněvkovského a Otakara Nejedlého. Jejich autentické zážitky a exotické příhody z cest po jihu Asie (1909 – 1913) byly dlouho zdrojem úsměvných vzpomínek.⁶⁹ Slibný vývoj buddhologického bádání byl přerušen válkou, jež donutila některé autory k emigraci.

67 VOJTÍŠEK, Zdeněk, *Encyklopedie náboženských směrů v České republice...*, s. 362.

68 HONZÍK, Jan, *Jednota v rozmanitosti: buddhismus v České republice...*, s. 33.

69 KRÁSA, Miloslav, „Indové a my“, in: STRNAD, Jaroslav, *Dějiny Indie...*, s. 871 – 872.

5. BUDDHISMUS NA NAŠEM ÚZEMÍ PO 1. SVĚTOVÉ VÁLCE

5.1 Zájem indologů

Po 1. světové válce se v Československu začal rozvíjet zájem o Indii spolu se studiem sanskrtu a pálijštiny. Mezi hlavní postavy české indologie v první polovině 20. století patřili Rakušan Moriz Winternitz a Vincenc Lesný. Winternitz, profesor indologie na filosofické fakultě v Praze, napsal třísvazkovou studii *A History of Indian Literature* (1927).⁷⁰ Dalšími přednášejícími sanskrtu, který se v Praze studoval už od roku 1850 na pražské univerzitě, byli: August Schleicher, Alfréd Ludwig, Emanuel Kovář, Alois Vaníček a Josef Zubatý.⁷¹

Ve 20. století byl dalším významným českým indologem Vladimír Miltner (1933 – 1997), jenž působil v Orientálním ústavu. Byl však z politických důvodů nucen dočasně odejít. Mezi Lesného žáky patřil Karel Werner, jógin a indolog, který založil v Brně roku 1964 první klub jógy v Československu a byl též autorem první české učebnice hathajógy. Na buddhismus v Japonsku a Číně se zaměřoval profesor Filosofické fakulty Univerzity Karlovy, pracovník Ústavu Dálného východu, Oldřich Král. O tibetský buddhismus se zajímal bývalý ředitel Orientálního ústavu Akademie věd ČR Josef Kolmaš.⁷²

5.2 Zájem „hledáčů“

Vlna zájmu o buddhismus na našem území se zdvihla nejen u akademiků, ale také u „hledáčů“ duchovních a okultních směrů a spolků. V první polovině 20. století byla česká scéna poznamenána jak přežívajícím spiritismem rozšířeným ze svého původního rozmachu v Podkrkonoší, tak nízkými okultními proudy, které slibovaly nadšeným „hledáčům“ velkou škálu výhod a schopností magických praktik získaných snadno a rychle. Za „lidovou cenu 10 Kč“ byly nabízeny návody na získání partnera, majetku, ale i pohledu do minulých životů. Z tohoto prostředí se dostali do popředí skuteční nadšenci, mezi nimiž byl například i František Drtikol, ale i jiní, ať už to byli umělci či literáti – František Bílek, Otakar Březina, Julius Zeyer, Karel Čapek.⁷³

70 HONZÍK, Jan, *Jednota v rozmanitosti: buddhismus v České republice...*, s. 34 – 35.

71 KRÁSA, Miloslav, „Indové a my“, in: STRNAD, Jaroslav, *Dějiny Indie...*, s. 869.

72 VOJTÍŠEK, Zdeněk, *Encyklopedie náboženských směrů v České republice...*, s. 362.

73 FUNK, Karel, *Mystik a učitel František Drtikol. Pokyny pro duchovní cestu*, Olomouc: Fontána 2001, s. 60 – 61.

Jak to v první polovině 20. století probíhalo a jaké důvody vedly první zájemce k poznávání filosofie buddhismu si v základních liniích můžeme představit ze vzpomínek Ing. arch. Aloise Brože, který zaznamenal „duchovní dýchánky“ u Františka Drtikola v jeho malířském ateliéru v Praze (viz příloha č. 1):

„Nevím, jak to začalo. Zřejmě se scházeli lidé, kteří se poznali nejprve jinak než přes mystiku. Někteří se znali s Drtikolem z kroužků spisovatele a překladatele Karla Weinfurtera. Návštěvníci přiváděli svoje známé, kteří měli podobné duchovní zájmy... Přišli lidé s vážnými úmysly, hledající poznání, přišli i takoví, kteří hledali zajímavosti, jiní hledali pomoc v duševní tísní nebo nemoci.“⁷⁴

5.3 Situace po založení Orientálního ústavu

V souvislosti s činností nově založeného Orientálního ústavu⁷⁵ (díky štědré pomoci T. G. Masaryka) se zdárně rozvíjely hospodářské a kulturní styky s Východem, neboť popularita Orientálního ústavu byla v Indii mimořádná. Bohužel ve 20. a 30. letech dvacátého století dochází k německé okupaci a k násilnému přerušení těchto snah.⁷⁶ Aby Orientální ústav kolem sebe neshromažďoval pouze vědecké pracovníky, ale i širší okruh zájemců o země Východu, založil prof. Vincenc Lesný roku 1934 *Indické sdružení*. Brzy na to bylo založeno obdobné *Japonské sdružení* a *Čínské sdružení* při Orientálním ústavu. Než se však mohla rozvinout jejich činnost, válka je umlčela.⁷⁷

Dne 28. května 1945 se konala v Praze památná revoluční „schůze vědeckých pracovníků, zaměstnanců a posluchačů Orientálního ústavu“. Na návrh Miloslava Krásky, posluchače hindustánštiny, se začalo uvažovat o vydávání populárního časopisu *Nový Orient*, kterým by se zájem o Orient dostal i širší veřejnosti. V říjnu téhož roku se čtenáři mohli těšit z prvního čísla *Nového Orientu*, „kulturně politické revue Společnosti pro kulturní styky s Orientem“. Šéfredaktorem se stal indolog Vincenc Lesný a první redakční kruh tvořili J. Čermák, L. Hájek, V. Hilská, Z. Hrdlička, O. Pertold, V. Pořízka, J. Průšek, A. Pultr, J. Roubík, J. Rybka a F. Tauer.⁷⁸

74 BROŽ, Alois, „Kdo chodíval do atelieru ve Vodičkově ulici“, in: DRTIKOL, František, *Duchovní cesta*, Praha: Svět 2004, s. 18.

75 Stalo se tak 25. ledna 1922, kdy se tehdejší Národní shromáždění republiky Československé usneslo na Zákonu č. 27/Sb. „o zřízení Ústavu Slovanského a Orientálního“. V § 2 tohoto Zákona se praví, že „Orientální ústav jest samostatný a samosprávný ústav se sídlem v Praze, jehož účelem jest pěstovati a budovati vědecké a hospodářské styky s Orientem“.

76 KOLMAŠ, Josef, „Úvod ředitele Orientálního ústavu AV ČR“..., s. 5.

77 BEČKA, Jiří, „Československá společnost Orientalistická“, *Nový Orient* 1957, č. 5, s. 65.

78 KOLMAŠ, Josef, „Úvod ředitele Orientálního ústavu AV ČR“..., s. 5.

Politická situace v období totalitního režimu s sebou přinesla „spolupráci“ mezi Československem a Čínskou lidovou republikou. V roce 1959 se v časopise *Nový Orient* objevuje článek s názvem „Praha má tibetskou knihovnu“. Zde se píše, že s nástupem naší sinologie se začíná současně rozvíjet studium jazyků a kultur nečínských národních skupin, které žijí na území Čínské lidové republiky. Je to rok 1958, kdy poskytl Orientální ústav velký peněžitý obnos na zakoupení kompletní knihovny „tibetské klasiky“, tj. tibetského buddhistického kánonu *Kandžur* a *Tandžur*. V celkovém počtu 4569 knih byla knihovna vybavena za pomoci Pekingské národní knihovny v tibetském městě Dege. Tím se k nám dostaly další poznatky o tibetském buddhismu, filosofii, lingvistice, astrologii, medicíně, farmakologii a jiných vědách.⁷⁹

79 KOLMAŠ, Josef, „Praha má tibetskou knihovnu“, *Nový Orient* 1959, č. 10, s. 202.

6. BUDDHISMUS OČIMA VYBRANÝCH ČESKÝCH OSOBNOSTÍ

6.1 Učenci

První akademici zabývající se počátky buddhismu u nás, kteří se účastnili propagace buddhismu na Západě nebo se tohoto tématu alespoň dotýkali, jsou: Tomáš Garrigue Masaryk, Emil Svoboda, Rudolf Máša, Vincenc Lesný či Otakar Pertold. U těchto osobností se pokusím vystihnout jejich základní pohled na buddhismus a jeho hodnocení.

6.1.1 Tomáš Garrigue Masaryk

O tom, že měl T. G. Masaryk (1850 – 1937) živý smysl pro východní věci a otázky, svědčí skutečnost, že jistou část daru, kterou obdržel od národa u příležitosti jeho sedmdesátých narozenin v roce 1920, použil k založení Orientálního ústavu.

Studoval na Orientální akademii ve Vídni, kde navštěvoval přednášku o klasické arabštině. O křesťanském filosofu Masarykovi je známo, že se zajímal o knihy orientálního původu, například četl Bhagavadgitu. Masaryk však poznával Východ také na svých cestách po Orientu. Jednu z nich podnikl z vojensko-politického důvodu sibiřskou magistrálou. Bylo to v roce 1918 za první světové války přes Mandžusko, Koreu, až do Japonska. V Tokiu a Jokahomě sice pobyl velmi krátce, ale japonské orientální prostředí mělo na Masaryka velký vliv, neboť si tam uvědomoval důležitost kulturních i hospodářských vztahů Evropy k Východu.

Na cestách Blízkým Východem se zajímal o orientální výtvarnictví, sochařství a architekturu. Do Prahy přivezl mnoho autorských fotografií. Pro přiblížení jeho zájmu o buddhismus zmíním některé publikace nacházející se v jeho knihovně: překlad Buddhových řečí a písní mnichů a mnišek (K. E. Neumann), buddhistických sut, Dhammapada, Otázek Ménandrových (Milindapañhā), Friesovy Játakam Studies či překlady Ašvaghóšova Buddhačarita a řada jiných knih o Buddhovi. Hojně je v jeho knihovně zastoupena i literatura pohádkoslovná: překlady pohádek indických, buddhistických, cikánských, arabských, turkistanských a tibetských. Z filosofických spisů tu najdeme knihy o filosofii čínské i arabské, o předbuddhistickém náboženství Indie, o mandejcích a velkou řadu spisů o baháismu.⁸⁰

80 POUCHA, Pavel, „T. G. Masaryk a jeho vztahy k Orientu“, *Nový Orient* 1949/50, č. 6. s. 142 – 143.

Jaký ale byl jeho vztah k náboženství a co nás zajímá nejvíce – k buddhismu? I přesto, že Masaryk ve svých *Amerických přednáškách* z roku 1907 nezmínil ani jedinkrát slovo buddhismus, řekl toto:

„My chceme náboženství necírkevní, nezjevené, a ovšem i opravdu duchovní a mravní, náboženství, zajišťující nám vyšší mravnost ... potřebujeme vyšší mravnost, než posud se vyvinula, potřebujeme náboženství vyšší, náboženství vyhovující teoreticky vědě a vyhovující prakticky vyššímu mravnímu úsilí naší doby, úsilí po sociálních a politických reformách opravdu demokratických.“⁸¹

Důležité je objasnit, že tímto nemyslel jiný druh náboženství než křesťanství. I když nutno podotknout, že jeho názory mají mnohé společného s principy buddhismu. Masaryk totiž jako teista (jak o sobě sám tvrdil) obhajoval křesťanství velice jasně:

„Ano. Ježíš – neříkávám Kristus – je mně vzorem a učitelem zbožnosti; učí, že láska k láskyplnému Bohu, láska k bližnímu a dokonce k nepříteli, tedy čistá, nejčistší humanita, jsou podstatou náboženství.“⁸²

V rozhovoru s Karlem Čapkem, jenž se ho ptal, jaký vztah má k jiným náboženským myslitelům, například k Buddhovi a Lao-Tsemu, odvětil: „Neosobuju si o nich úsudku, zabýval jsem se jimi málo, ale tolik si troufám povědět: Ježíše nezastiňují.“ Dále rozvíjel svůj názor, že pokud někteří moderní Evropané v těchto myslitelích hledají náboženství vyšší než Ježíšovo, je to z kulturní únavy. Mají potřebu zakusit něčeho exotického, díky čemuž by se oživila náboženská fantazie. V tomto spatřuje jeden z faktorů tehdejší náboženské krize. I když má pochopení pro orientální „moudrost rezignace“, domnívá se, že moudrost „lásky účinné“ je mnohem vyšší.⁸³ (viz příloha č. 2).

6.1.2 Emil Svoboda

Profesor Karlovy univerzity Emil Svoboda (1878 – 1948) je některými autory (například Helenou Pavlincovou) označován za propagátora buddhismu na našem území. V jeho filosofických spisech, kde se dotýká buddhismu, se prolíná vliv A. Schopenhauera a V. Lesného. Hlásil se k hnutí Volná Myšlenka i k svobodnému zednářství. Z jeho knihy *Člověk a společnost* (1926) propagoval „boj proti jednostrannému uctívání rozumu a hmoty, vytvoření církve bez dogmatu, bez kneží a věřících, obhajobu osobní svobody“.

81 MASARYK, T., G., *Americké přednášky*, 1907, s. 29 – 30, in: MASARYK, T., G., *Mravní názory*, Praha: Státní nakladatelství 1925, s. 23 – 24.

82 ČAPEK, Karel, *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha: Československý spisovatel 1969, s. 210.

83 Tamtéž, s. 211.

V knize *Utopie* (1922) věnuje buddhismu celou kapitolu. Vychází z knihy *Buddhismus* od V. Lesného, jehož kniha byla poprvé vydána v roce 1921. Nemyslí si, že bychom se měli stát buddhisty, protože svobodě myšlení se přičí každé zaslepené pravověrství. Nechceme prý hledat nová pouta, ale občas zatoužíme „zahlobiti se do nauky, která ztišuje vlnobytí vášní, toužení a hněvu, která vzbuzuje náladu“.⁸⁴ (viz příloha č. 3).

Srovnává buddhismu s křesťanstvím. Píše, že posledním cílem buddhismu je odpoutání od života, k čemuž je nutno lásky, dobrých skutků i soucitu. Nevidí zde proto nutnost „té křesťanské horoucí touhy po sebezapření a sebeobětování“, neexistuje zde učení, že život a bůh je láska, jako je tomu v evangelickém křesťanství. Zdůrazňuje také, že Buddha není bohem, ani není v jeho učení osobního boha. A i přesto, že v těchto tvrzeních nechce stát „proti Kristovi“, konstatuje, že „Je vidět, jak nedohledně vyšší bylo prostředí, kterému kázal Buddha, nad ono prostředí, do jehož temna byl osudem postaven Kristus“.⁸⁵

V kapitole „Náboženství a církve“ řeší otázku, zda nastane „chaos“, pokud se rozpadne „historický kolos církevní“, v čemž nebezpečí nevidí. Tvrdí, že v první čtvrtině 20. století není zapotřebí se obávat vzniku nových náboženských směrů a škol, neboť z podobné situace vyrostl i Buddha. Tedy „v zemi, kde nebylo zásadou, že je nutno rozbít hlavu tomu, kdo jinak smýšlí“.⁸⁶

6.1.3 Rudolf Máša

Rudolf Máša (1880 – 1954) patřil ke spolupracovníkům Volné myšlenky a v jejím duchu napsal několik knížek o náboženství. V knize *Po stopách Starého a Nového zákona. Dokumenty o vývoji křesťanství z kultů a nauk staroindických* (bohužel nedatováno) dokazoval společné rysy křesťanství s jinými náboženskými kulty, jako například s buddhismem. Tvrdil, že legendy Starého a Nového zákona jsou pouhými napodobeninami legend prastarých náboženských kultů, které vznikly před několika tisíci lety před naším letopočtem. Dodává, že se takto nenechaly inspirovat pouze legendy, nýbrž i svátosti, obřady, obřadní předměty a náboženské předpisy, o nichž se dnes domníváme, že mají svůj původ v křesťanství. Přičemž z tohoto zdroje lidské kultury nečerpaly nauky a legendy pouze židovství a křesťanství, ale činily tak všechny národy a všechny kulty dob pozdějších.⁸⁷

84 SVOBODA, Emil, *Utopie*, Praha: Volná Myšlenka Československá 1922, s. 206.

85 Tamtéž, s. 216 – 217.

86 Tamtéž, s. 176.

87 MÁŠA, Rudolf, *Po stopách Starého a Nového zákona. Dokumenty o vývoji křesťanství z kultů a nauk staroindických*, Praha: Volná myšlenka Československá, s. 3 – 4.

„Mnohé legendy, např. o stvoření světa, o prvních lidech, o potopě a jiné, jsou pravděpodobně mnohem starší, neboť v době, kdy Jati Richi stal se brahmatmou, tvořily již jádro vysoce vyvinutého kultu náboženského.“⁸⁸

V práci *O původu a vývoji náboženství* považoval buddhismus za „nejčistší etické náboženství“, a proto i za „nejdokonalejší základnu mravní výchovy“, která může být po důkladné revizi přijata všemi kulturními národy. Buddhismus dle něho vybudoval velké mravní ideály, ke kterým došel skrze víry v osobní osvícenost každého jedince. Neboť dle monistické buddhistické nauky se stane osvíceným Buddhou jen ten, kdo překoná všechno zlé, bude konat dobré skutky a „splyne po smrti s duší všehomíru“.⁸⁹

O tom, že měl Máša k buddhismu velice vřelý vztah, svědčí i jeho řádky v „Předmluvě“ knihy *Buddha a jeho učení* od C. T. Strausse. Zde píše, že jeho kniha je jednou z mála příruček o náboženství bez boha, které se dovede vyhnout skoro všem metafyzickým otázkám a přesto učinit člověka spokojeným, blaženým a dobrým. Zdůrazňuje, že buddhismus je náboženstvím 500 miliónů lidí, pro jehož šíření však nebyla prolita ani kapka lidské krve. Přitom se spokojí s tím, že by přemítavou, hluboce náboženskou českou duší mohla buddhistická filosofie osvěžit novými názory, alespoň takovými, že zabíjet zvířata a ničit rostlinstvo je stejným hříchem jako vražda.⁹⁰

6.1.4 Vincenc Lesný

Indolog profesor Vincenc Lesný (1882 – 1953), pozdější ředitel Orientálního ústavu, je autorem velké řady překladů z různých indických jazyků a prvního publikovaného překladu pálijské sbírky *Dhammapada* (1947). Také dvou významných knih – *Buddhismus. Buddha a buddhismus pálijského kánonu* (1921) a *Buddhismus* (1921, 1948, 1996), z nichž čeští zájemci o buddhismus čerpají dodnes.⁹¹ Kniha *Buddhismus* se na základě pálijského kánonu zabývá velmi podrobně nejstarším buddhismem a jeho dalším vývojem na jihu Asie. Druhé vydání z roku 1948 Lesný rozšířil nejen o informace o mahájánovém buddhismu, ale také o lamanismu. Tato kniha, která na svoji dobu byla velice kvalitní, se dalšího vydání dočkala až po roce 1989.⁹²

88 MÁŠA, Rudolf, *Po stopách Starého a Nového zákona...*, s. 5.

89 MÁŠA, Rudolf, *O původu a vývoji náboženství*, Praha: Nakladatel František Svoboda 1921, s. 26.

90 SVOBODA, F., „Co napsala kritika o našich publikacích“, *Lidová osvětová knihovna*, in: MÁŠA, Rudolf, *O původu a vývoji náboženství...*, s. 158.

91 LUŽNÝ, Dušan; „Stručné dějiny buddhismu na Západě“, in: CONZE, Edward, *Stručné dějiny buddhismu...*, s. 167.

92 HONZÍK, Jan, *Jednota v rozmanitosti: buddhismus v České republice...*, s. 33.

Z této publikace můžeme také odvodit, jak Lesný buddhismus chápe a jak ho ze své pozice indologa hodnotí. Říká, že pokud by měl oceňovat náboženství podle toho, jaký význam mělo nebo mohlo mít pro lidský život, zařadil by buddhismus bez váhání mezi největší náboženské útvary. Vzácnou složku buddhismu spatřuje v první řadě v láskyplné bohovůli ke všemu tvorstvu plynoucí z vnitřního uklidnění jedincova, v druhé řadě v hledání principu vyšší spravedlnosti.⁹³ Dále přiznává, že podat obraz celého tohoto náboženského jevu v jeho dějinné posloupnosti a geografické šíři je nesmírně obtížné, nikoli z důvodu nedostatků pramenů, nýbrž kvůli vnitřní povaze buddhismu.⁹⁴

V závěru své knihy *Buddhismus* Lesný apeluje na nové „hledače“ buddhismu:

„Předem chci zdůraznit, že u všech apoštolů novobuddhismu musíme uznat a oceňovat ušlechtilé jejich úsilí o lepšího, dokonalejšího člověka. A přece ti, kteří se pokoušejí o zavedení buddhismu k nám, nesmějí zapomínat, že buddhismus je ve svých směrech ještě mnohotvárnější než křesťanství.“⁹⁵

Pro širší okruh lidí je určena práce *Dnešní Indie* (1924), kde Lesný čerpá ze svých cest po Indii. To se odráží i v jeho další knize *Duch Indie* (1927). Zde se autor mimo současnosti věnuje i historii, literatuře, náboženství a kultuře Indie. Přepřelováním a rozšířením této knihy vznikla publikace *Indie a Indové* (1931).⁹⁶

V knize *Duch Indie* se Lesný pokouší o srovnávání lásky v buddhismu a křesťanství. Píše, že starý buddhismus stejně jako křesťanství učí být laskavým a soucitným a přeje všechno dobré všem tvorům. Při tomto srovnávání spatřuje v buddhistické lásce starého směru jiný podklad, a sice, že buddhistická láska „není podložena oním osobním citem k druhému, nýbrž zájmem o sebe a že křesťanská láska je osobně vřelejší“.⁹⁷ Podotýká však, že bychom zase buddhismu křivdili, kdybychom v jeho zájmu o sebe chtěli vidět jen „hrubou sebelásku“.⁹⁸ Naopak v závěru knihy se lásky buddhismu zastává, když píše, že se buddhistická láska vztahuje i na zvířata a zvíře je zapotřebí šetřit stejně jako člověka, což je v křesťanství zastoupeno minimálně. Tudíž „nám Ind může právem vytknout, že jsme poměr člověka ke zvířeti upravili podle své sobeckosti, kdežto jejich názor upravil poměr člověka ke zvířeti lidštěji“. Dále doplňuje, že křesťan využívá života zvířete, jen když z toho má vlastní prospěch a na jeho cit a bolest se téměř neohlíží.⁹⁹

93 LESNÝ, Vincenc, *Buddhismus...*, s. 206.

94 Tamtéž, s. 6.

95 Tamtéž, s. 417.

96 FRÍŠ, Oldřich, „Česká díla prof. V. Lesného“, *Nový Orient* 1946/47, č. 5, s. 3 – 4.

97 LESNÝ, Vincenc, *Duch Indie*, Praha: Státní nakladatelství 1927, s. 117.

98 Tamtéž, s. 119.

99 Tamtéž, s. 132.

Jaký názor má Lesný na buddhismus jako na nové náboženství pro Evropu? V jeho tvrzeních lze nalézt také prvky pesimismu, kdy dokazuje, že „nebude možno přijmouti buddhismus jako celek“ Tvrdí, že je pro nás, pro Evropany, buddhismus „cizokrajnou rostlinou“, jenž byla v Indii při svém vzniku podivuhodná, poněvadž byla ve staré době neobyčejným výchovným prvkem. Ale pokud bude buddhismus přesazen k nám do Evropy, přestane být buddhismem, vždyť „nehodí-li se něco z buddhismu pro naše poměry, zcela bezstarostně se toho zbavíme ... již samotné dějiny buddhismu nás poučují, že kdykoli byl buddhismus uveden do jiné země, vždy podléhal vývoji“.¹⁰⁰ (viz příloha č. 4).

6.1.5 Otakar Pertold

Prvním profesorem religionistiky (tehdy srovnávací vědy náboženské) Karlovy univerzity byl Otakar Pertold (1884 – 1965). Jeho zájem směřoval k indické kultuře. Byl mladším kolegou Vincence Lesného. Oba navštěvovali od roku 1903 přednášky a cvičení sanskrtu u profesora Josefa Zubatého na Karlově univerzitě. Na rozdíl od Lesného spatřoval ve studiu klasické indologie spíše jen nezbytné východisko ke svým dalším studiím a považoval Indii jako klíč k mnohým problémům religionistiky.¹⁰¹

Jeho pohled na buddhismus můžeme vyčíst z článku – „Jest buddhismus náboženství vhodné pro Evropana?“ – který vyšel v roce 1911 v časopise *Volná myšlenka*. Zde tvrdí, že ho k napsání této kritiky na buddhismus z hlediska nepředpojatého Evropana přimělo to, že již na svých cestách po Indii a Cejlonu potkával mnoho Evropanů žijících v tamních kláštěrech jako buddhističtí mniši. K tomu ho vedly i názory ostatních Čechů, kteří vyzdvihují přednosti buddhismu a mluví o něm jako o nejdokonalším náboženství vůbec.

V této úvaze chce přistupovat k buddhismu jen jako k náboženskému celku a etickému systému. V první části svého článku pokládá za důležité objasnit čtenářům základy buddhismu, což dokazuje, že si sám Pertold v roce 1911 uvědomuje, jaké malé povědomí o buddhismu lidé na našem území mají.

Podotýká, že je v jistém pohledu správné mluvit o buddhismu jako o směru ateistickém, poněvadž „bůh“, jak ho vnímá křesťan, nemá v tomto systému místo. I přesto uvádí, že na straně druhé jsou v tomto filosofickém systému zastoupeni jistí „dévové“, kteří se v jazyce

100 LESNÝ, Vincenc, *Duch Indie...*, s. 150.

101 KRÁSA, Miloslav, „Sto let od narození Otakara Pertolda“, *Nový Orient* 1984, č. 3, s. 82.

indickém nazývají bohové. Zdá se mu však pravděpodobnější názor obyvatel Barmy, že Buddha si pod slovem déva představoval jakousi bytost nadlidskou, nikoli transcendentální.¹⁰²

V druhé části svého článku se domnívá, že po přehledném rozebrání čistě náboženské stránky buddhismu nemůže tento systém vyhovovat člověku vychovanému v evropské kultuře. Navíc zdůrazňuje, že: „Utíkati z křesťanství do dnešního orthodoxního buddhismu jest rozhodně cestou k horšímu“. Naproti tomu píše, že původní stav buddhismu může být pro Evropana silně lákavý. Dodává, že existovalo mnoho Evropanů, kteří o sobě tvrdili, že jsou buddhisty a přiklonili se k onomu ideálnímu stavu buddhismu, který si vlastně z kanonických spisů sami vykombinovali. Jako příklad uvádí anglického učenice Rhyse Davidse. Na těchto tezích dále rozvíjí otázky, zda není lepší vzdát se celé citové stránky náboženství a spíše se přiklonit k některému filosofickému směru, jenž byl vybudován na evropské kultuře. Což je ve své podstatě, jak tvrdí Pertold, tezí tzv. neobuddhistů, kteří nejsou skutečnými buddhisty, ale stoupenci Schopenhaurový filosofie, jež má s buddhistickou filosofií mnoho společného.

Jeden z důvodů, proč se Evropané uchylují k buddhismu, spatřuje v buddhistické morálce. Domnívá se, že v etických poměrech v Evropě je mravouka teoreticky vyhnána do extrémů, ale skutečnému stavu mravního chování neodpovídá. Následkem je prý hledání a tápání, které může být odstraněno buddhismem, tedy jeho morálkou, která je vypracována naprosto prakticky: „není v ní extrém, nýbrž jest to střední cesta, jistá a bezpečná, po níž třeba jen jíti vytrvale a přímo, aby se došlo k cíli“.¹⁰³

Velmi mě překvapil závěr celého článku, kde Otakar Pertold píše, že byl při svém pobytu na Cejlonu znechucen tím, jak se v cejlonských buddhistických kláštorech „na evropských návštěvnicích vydírá zpropitné za ukázání pamětihodností docela drzým způsobem a návštěvník se nezavděčí sebevětší částkou“. Tímto, dle jeho slov, zapomínají na prvních pět příkazů své buddhistické morálky.

„Skutečně buddhističtí Sinhalci na Ceyloně byli – vedle Tibetanů v Sikkimu – nejhorší lidé s jakými jsem se na své cestě sešel: věrolomní, lháři, alkoholici, zloději – to jest asi tak nejmírnější charakteristika Sinhalce.“¹⁰⁴

Toto považuje za tehdejší stav buddhistické morálky, u které je na pochybách, jestli by jí snad mohl chtít některý Evropan následovat. I přesto si uvědomuje, že Evropané, kteří se stávají buddhistickými mnichy z ideových důvodů, následují onu „knižní“ morálku. Avšak ani

102 PERTOLD, Otakar, „Jest buddhismus náboženství vhodné pro Evropana?“, *Volná Myšlenka* 1910/11, s. 225 – 226.

103 Tamtéž, s. 260 – 261.

104 Tamtéž, s. 262.

v tomto ideálním stavu prý nemůže buddhistická morálka uspokojit moderního člověka. Na závěr doplňuje (viz příloha č. 6):

„Myslím, že to co podávám v tomto náčrtku jest objektivní a nestranný posudek buddhismu. Můj vlastní názor o buddhismu jako náboženském systému, tak i jako o morálce jest poněkud příkřejší, protože naprosto neuznávám celých těchto kategorií jakožto omezujících přirozený vývoj individua a to náboženství po stránce myšlenkové a morálka po stránce životní animální.“¹⁰⁵

6.2 Praktikující

Zde se zaměřím na Čechy, kteří se po ponoření do Buddhistické nauky rozhodli pro vlastní praxi buddhismu. Mnohdy se setkávali s neporozuměním své rodiny (např. L. Procházka), ale přesto jim „pouhý“ zájem akademiků nepostačoval a zkusili žít své životy jako praktikující buddhisté. Dále se soustředím na Františka Drtikola a Nánasatta Théru.

Na začátku 20. století je společným znakem buddhistů na našem území, ale i buddhistů jinde na Západě, dychtivost po plnějším studiu *dharmy*¹⁰⁶, aby ji mohli propagovat jako příklad i ponaučení a vyučovat teorii i praxi buddhismu. Jejich stálým problémem je však ten správný typ literatury a ne pouze nějaký propagační materiál. Takový pravý buddhista nabývá mnohdy pocitu, „že by buddhistický Orient mohl s vynaložením stejného množství peněz a práce vytvářet mnohem lepší literaturu, kdyby byli vyzváni k jejímu sepisování opravdoví učenci, vzdělaní lidé s konstruktivními myšlenkami, jež v nich volají po vyjádření, a kdyby díla takových schopných autorů a nadaných spisovatelů byla skutečně publikována a lépe vydávána.“ Populární brožury z Východu mají pro západního učenice vědecky malou hodnotu při poukazování nadřazenosti buddhismu vůči všem moderním vědám, filosofii a jiným náboženstvím.¹⁰⁷

6.2.1 Leopold Procházka

Proč můžeme považovat Leopolda Procházku (1879 – 1944) za průkopníka Buddhovy nauky v prvorepublikovém Československu? V průběhu svého života se nespokojil pouze s teorií a rozhodl se pro vlastní praxi. Přednášel, psal knihy a seznamoval své okolí se základy Buddhova učení.

105 PERTOLD, Otakar, „Jest buddhismus náboženství vhodné pro Evropana?“..., s. 263.

106 Kořen slova *dhr*; tj. udržovat nebo podepřít – tedy to, co udržuje nebo podepírá kosmos. Vše pronikající a vše ovládající kosmický řád, zákonitost. Též morálka či povinnost z tohoto řádu odvozená. Podle buddhismu je dharma základní element reality nebo též všeobecně buddhistické učení. (FUNK, Karel, *Mystik a učitel František Drtikol. Pokyny pro duchovní cestu...*, s. 303.)

107 NYANASATTA, Thera, *Základy buddhismu...*, s. 122-123.

S postupujícím věkem se jeho pozornost ubírala k nábožensko-filosofickým otázkám. Důkazem může být jeho intenzivní studium sanskrtu. Protože se Procházekův zájem o Buddhovo učení neseťkal s pochopením jeho příbuzných a přátel, bylo velice těžké získat více informací o jeho myšlenkovém vývoji. Kdy se poprvé začal zajímat o Buddhovu nauku není známo, podle slov jeho dcery se tak stalo asi mezi 25 – 30 věkem jeho života. Vrcholem v jeho četbě bylo období studia náboženských textů, přičemž cíl, nad nímž není nic vyššího, ani Písmo Svaté, Talmud či Korán, přišlo v podobě pravdy Buddhovy. Konkrétně se zajímal o pálijský kánon a s tím spojenou celou tradicí théravády. Jeho přesvědčením bylo, že každý z nás si vlastním jednáním či chováním vytváří charakter své budoucí existence. Nejvíce ovlivněn byl názory Paula Dahlkeho, s kterým udržoval korespondenci.¹⁰⁸

Byl prvním českým zástupcem v mezinárodním buddhistickém hnutí (International Buddhist Union). Vydal sedm monografií: *Buddha a jeho učení* (1926), *Buddhismus světovým názorem, morálkou a náboženstvím* (1928), *O buddhistické meditaci* (1930), *Buddha a Kristus* (1933), *Besedování s Bohem* (1934), *Síla a působení Buddhova učení na lidské tvory duševně spřízněné* (1934), *Kniha o skutečnosti podle Buddhova probuzenského učení* (1934). Knižně vyšly i dvě jeho přednášky: *O vědomém jevu osobnostním* (1928) a *Přednáška nábožensko-buddhistická v Plzni a v Brně* (1929).

Své knihy psal proto, aby předal myšlenky buddhismu tak, jak je sám pochopil a jak se o nich dočetl u jiných autorů. Protože nenajdeme u jeho knih žádný poznámkový aparát, který by nás odkázal na použitou literaturu, je těžké oddělit jeho vlastní myšlenky od myšlenek autorů, kterými se Procházka inspiroval.

V publikaci *Buddha a jeho učení* se pokouší stručně a kriticky analyzovat nemilou situaci tehdejšího člověka, kdy pro toto uvědomění shledává nezbytným předpokladem položení si základních filosofických otázek: Co jsem? Proč zde jsem? Co je tento svět? Podle Procházky nemůže dát myslícímu člověku uspokojivou odpověď ani náboženská víra, ani věda. Dochází k závěru, že praktickou odpovědí a tedy i řešením těchto otázek je Buddhova nauka.

V *Buddhistické meditaci* tvrdí, že pokud se chce dotyčný zájemce seznámit s Buddhovým učení, měl by číst slovo uchované v pálijském kánonu, což může navodit klid a radost a „povznést ho do náboženské soustředivé sféry“. Dodává však, že ani originální slova nenahradí skutečný prožitek tohoto učení, bez něhož jsou buddhistické myšlenky a návody bezcenné. Při jeho návratu k naší západní mystické tradici dochází v této publikaci k závěru, že buddhismus není mystikou.¹⁰⁹

108 TRÁVNÍČEK, Zdeněk, *Leopold Procházka první český buddhista...*, s. 39 – 40.

109 Tamtéž, s. 47 – 55.

Zajímavou úvahou, kterou Procházka na začátku svého díla *Kniha o skutečnosti podle Buddhova probuzeneckého učení* předkládá, je odmítnutí napodobování cizích myšlenek. Jde mu o vytvoření vlastní „západnické kultury“, která by s poučením vlastní historie i současnosti využila moudrost Východu k praktické změně a zdokonalení vlastní společnosti k šťastnějšímu fungování. Věda má svou hodnotu pro společnost prý pouze za předpokladu jejího obohacení s hlubším porozuměním člověka a světa, což je podstatou východních nábožensko-filosofických systémů.¹¹⁰

6.2.2 František Drtikol

František Drtikol (1883 – 1961), slavný český fotograf, malíř, mystik a filosof, vycházel z křesťanské mystiky. Ve své vlastní osobité mystické nauce využíval buddhistické pojmy a zabýval se ukončením znovuzrození pomocí buddhistické cesty a dosažením probuzení. Také pracoval s Nágárdžunovým konceptem o totožnosti hranic *samsáry* a *nirvány*. Drtikol přeložil z němčiny několik knih týkajících se buddhismu a také pár velmi důležitých buddhistických textů. Například Walleserův překlad hlavního díla filosofa Nágárdžuny *Mádhjamikašástra* (asi 2. století n. l.) a také celé *Diamantové sútry*. K jeho významné tvorbě patří překlady některých Buddhových rozprav a dvou knih *Problémy buddhistické filosofie* od ruského buddhologa Otto Rosenberga a *Význam buddhistické nirvány* od indologa a buddhologa Fjodora Štěrbatského.

Drtikol ovlivnil některé pozdější velmi důležité postavy českého duchovního života 20. století, například Egona Bondyho či mystika Květoslava Minaříka. Zajímavostí je, že František Drtikol byl komunist a věřil v ideje marxismu.¹¹¹ O tom svědčí i jedna z jeho poznámek, kde stálo „buddhismus = komunismus“.¹¹²

Praktikoval duchovní výcvik zejména východními cestami ve svém luxusním malířském ateliéru, jenž od roku 1935 sloužil jako indické či tibetské ašramy pro světovou kulturní a duchovní elitu. Drtikol usiloval o čisté duchovní poznání, vyúsťující v nirvánu, které lze dosáhnout, jak učí jeho oblíbený mahájánový buddhismus, již v pozemském životě a lze ji podržet nepřetržitě.¹¹³

110 TRÁVNÍČEK, Zdeněk, *Leopold Procházka první český buddhista...*, s. 59.

111 HONZÍK, Jan, *Jednota v rozmanitosti: buddhismus v České republice...*, s. 34.

112 FUNK, Karel, *Mystik a učitel František Drtikol. Pokyny pro duchovní cestu...*, s. 83.

113 Tamtéž, s. 50 – 51.

Po téměř patnáctileté výuce napsal v roce 1949 dopis profesoru Mlýnskému, že z těch žáků, kteří k němu chodili, neměl ani jediný sílu, vytrvalost ani trpělivost poctivě bojovat, aby došel k cíli.¹¹⁴

I přesto, že můžeme Františka Drtikola označit za praktikujícího buddhistu, musím podotknout, že mě překvapil jeho neustále se opakující vztah „k Bohu“ ve smyslu křesťanském. V dopise z roku 1929 píše, že produchovňovat celé tělo, ale i rozum, mysl, chápání a intelekt je to samé, co naprostá oddanost a vzdání se do Vůle boží. Bůh čeká pouze na to, abychom se Mu odevzdali, aby mohl On projevit se nám. Měli bychom Mu dát vše, čeho se nemůžeme zbavit – starosti, zlozvyky, hříchy – a On nás očistí. My jsme Jeho děti a žádný otec neodepře svému dítěti, když o něco prosí, jak řekl Kristus – viz Evangelia.¹¹⁵ (viz příloha č. 6).

Místy se sám považuje až za „proroka“:

„Nemyslete si, že když Vám píši, že sleduji nějaký cíl. Chraň Bůh! Prostě: píši – A že to psaní dostanete zrovna Vy, i to je Boží záležitost, ne nějakého Drtikola. Nevážu se na to, ani na to. Bůh mi dal Poznání a řekl: mluv, dávej dál. Tak dávám. Kdo to dostane, jak to přijme, do toho mně nic není.“¹¹⁶

Drtikol vycházel ze zásady, že každý má jít svou vlastní cestou, díky které dojde k poznání pravdy života. Nemusí to být výhradně jen filosofie buddhismu, k níž směřovalo jeho myšlení a učení, ale může to být i křesťanství.¹¹⁷

6.2.3 Ānāśatta Thera

Ānāśatta Thera (1908 – 1984), původním jménem Martin Novosad, byl velice nadaným studentem a postupem času se mu podařilo vystudovat učitelský kurz a při využití svého nadání pro studium cizích jazyků mohl hledat uplatnění ve Vídni, v Hamburku a v Berlíně, kde přišel do styku s buddhisty.¹¹⁸

Jeho život nabral směr buddhismu v jeho třiceti letech, kdy se rozhodl odjet na Cejlon, vstoupit do kláštera. Zde se v roce 1938 stal pod přímým vedením Ānātilōky buddhistickým mnichem. Ānāśatta byl přítelem Leopolda Procházky, jenž mu finančně vypomohl s jeho cestou na Cejlon v roce 1939. Byl to člověk vzdělaný, ovládal několik jazyků (angličtinu, němčinu, pálí, sinhálštinu a esperanto) a znal prakticky vše, co bylo v jeho době dosažitelné

114 FUNK, Karel, *Mystik a učitel František Drtikol. Pokyny pro duchovní cestu...*, s. 90.

115 Tamtéž, s. 197.

116 Tamtéž, s. 226.

117 BROŽ, Alois, „Kdo chořoval do atelieru ve Vodičkově ulici“, in: DRTIKOL, František, *Duchovní cesta...*, s. 21.

118 TRÁVNÍČEK, Zdeněk, *Leopold Procházka první český buddhista...*, s. 30.

v západních publikacích o buddhismu. Jeho literární tvorba je známa po celém světě. Jmenuji například příspěvky v *Buddhist Encyclopaedia* (nejobsáhlejší mezinárodní moderní dílo o buddhismu) či české překlady *Therí Gháthá* a *Therá Gháthá* (kanonické verše mnichů a mnišek). Klenotem je pak slovenský překlad *Dhammapady*. Neméně znám je překlad *Satipatthány Suttý* do angličtiny, který je věhlasný ve světě orientálních badatelů díky své lingvistické dokonalosti a zprostředkování praxe meditace, která je společným základem pro všechny školy buddhismu. Do angličtiny byla přeložena jeho práce, která vyšla i u nás pod názvem *Základy buddhismu. Buddhismus jako filozofie 20. století*. Věnoval se také vzdělávání laických buddhistů a pravidelně ho bylo slyšet v cejlonském rozhlase. Stal se zástupcem Cejlonu ve *World Esperanto Association* a hlavou *Buddhist Esperanto Institut of Ceylon*.¹¹⁹ První léta života na Cejlonu vykládá v dopise Leopoldu Procházkovi takto:

„Po celou dobu byl jsem zdrav a šťasten v každém ohledu. Můj život je aktivní a kontemplativní. Prvních pět let, mimo studia a meditace, kázal jsem anglicky, užívaje tlumočnický sinhálské řeči. Poslední tři léta mohu učit, přednášet a kázat i přímo sinhalsky. Kázal jsem a přednášel jsem ve všech předních městech Ceylonu. ... Nyní mám svůj Ášram asi 1.500 m nad hladinou moře, v kraji podobném Tatrám a podnebím jako na Rivieře nebo jinde při Středozezemním moři. ... Jsem zdravější než v Československu.“¹²⁰

Zajímavostí je jeho hluboký vztah k přírodě, která mu pomáhala setrvat o samotě a svým způsobem meditovat.¹²¹ V průběhu Nánasattova života s ním navázali kontakt další čeští buddhologové: Mirko Frýba, Ivo Fišer či Karel Werner. Ostatky tohoto prvního doloženého buddhistického mnicha českého původu byly spáleny 27. září 1984 v Dodanduě.¹²²

119 TRÁVNÍČEK, Zdeněk, *Leopold Procházka první český buddhista...*, s. 30 – 32.

120 Nyanasattův dopis L. Procházkovi z 27. 12. 1945 (rodinný archív), in: TRÁVNÍČEK, Zdeněk, *Leopold Procházka první český buddhista...*, s. 31.

121 FRÝBA, Mirko, „Předmluva“, in: NYANASATTA, Thera, *Základy buddhismu...*, s. 4 – 5.

122 TRÁVNÍČEK, Zdeněk, *Leopold Procházka první český buddhista...*, s. 32.

ZÁVĚR

V této práci jsem se pokusila zodpovědět otázku, proč se již na konci 19. století snažilo několik českých autorů o tvorbu dotýkající se buddhismu a co je vedlo k tomuto zájmu. Mojí hlavní tezí je, že zájem českých učenců byl způsoben touhou šířit povědomí o Buddhově nauce širokému okolí. Zájem českých „hledáčů“ byl v rovině čistě laické a chtěli uvést některé buddhistické principy do svého života.

Na problematiku je nutno nahlížet v kontextu celého kulturního procesu v západní společnosti od nejstarších začátků setkávání západního a buddhistického světa. Proto jsem zvolila k objasnění těchto střetů historické nastínění od starověku po novověk.

Ovlivňování těchto dvou světů se tedy dělo napříč celými lidskými dějinami a bylo tomu tak i v moderních dějinách. To, co skutečně z buddhismu oslovuje moderního člověka, je vnášení míru a štěstí do života lidí, kteří v tradičních náboženstvích uspokojení nenalezli. Buddhismus své vyznavače k ničemu nenutí a neřídí se dogmaty. Je na každém, jakou cestu si vybere, jaký směr zvolí na křižovatce života. Buddhismus ve formě, jenž se vyskytuje u nás, ale i jinde ve světě mimo místo svého vzniku, je učením neortodoxním. A proto si z něho může každý vzít jen to, co je pro něho podstatné. V tomto spatřuji i zájem prvních českých zájemců o buddhismus, které se zrodilo z poznávání východních kultur obecně.

Při hledání pramenů v literatuře jsem narazila na neúplné a nepřehledné interpretace. Například v knize *Jednota v rozmanitosti: buddhismus v České republice* (2010) se autor, pro mě důležité problematiky, dotýká pouze okrajově na dvou stránkách v celé publikaci. Kapitola „Buddhismus a jeho reflexe v českých zemích mezi první světovou válkou a sametovou revolucí v roce 1989“ předznamenávala dobrý historický úvod nashromážděný tedy až do loňského roku, ale obsah knihy se týká především současné situace buddhismu v Česku.

Publikace, která mi v mém psaní velice pomohla, je od Zdeňka Trávníčka: *Leopold Procházka, první český buddhista*. Další informace jsem čerpala z původních česky psaných knih o buddhismu a hledala v nich postoje autorů a jejich hodnocení buddhismu v tehdejší době, což považuji za hlavní přínos této práce.

Zajímalo mě, jak hodnotí buddhismus ve své tvorbě T. G. Masaryk. Po přečtení šesti jeho knih dotýkajících se náboženství jsem na nic nenarazila. Až v práci Karla Čapka *Hovory s T. G. Masarykem* jsem konečně objevila Masarykovu stručnou odpověď na Čapkovu otázku, co usuzuje o náboženských géniích, například o Buddhovi. Odpověděl, že Ježíše nezastiňuje

a pokud v něm moderní Evropané hledají náboženství vyšší než Ježíšovo, je to z kulturní únavy, zkrátka potřebují něco exotického. I když má Masaryk pochopení pro „orientální moudrost rezignace“, „moudrost lásky účinné“ je prý mnohem vyšší.

Z dalších, pro mě zajímavých českých autorů, jsem se snažila zjistit, zda je první zájem o buddhismus učenců oproti praktikujícím odlišný. Emil Svoboda tvrdí, že bychom se neměli stát buddhisty, protože svobodě myšlení se přičí každé zaslepené pravověrství. Učenec Rudolf Máša naopak považuje buddhismus za „nejčistší etické náboženství“ i za „nejdokonalejší základnu mravní výchovy“, která může být přijata všemi kulturami, neboť se dovede vyhnout skoro všem metafyzickým otázkám a přesto učinit člověka spokojeným, blaženým a dobrým. Vincenc Lesný svým hodnocením stojí mezi oběma výše zmíněnými názory, poněvadž na jedné straně řadí buddhismus bez váhání mezi největší náboženské útvary a vzácnou složku buddhismu spatřuje v první řadě v láskyplné bohovůli ke všemu tvorstvu, plynoucí z vnitřního uklidnění jedince, v druhé řadě v hledání principu vyšší spravedlnosti. Na straně druhé však lze v jeho tvrzeních nalézt prvky pesimismu, když tvrdí, že nebude možno přijmout buddhismus jako celek, protože pokud bude přesazen k nám do Evropy, přestane být buddhismem. Otakar Pertold právě na tvrzeních, že je pro některé Čechy buddhismus nejdokonalejším náboženstvím vůbec, napsal článek, kde obhajuje názor, že tento systém nemůže vyhovovat člověku vycpanému v evropské kultuře; dokonce, že utíkat z křesťanství do buddhismu je rozhodně cesta k horšímu.

Z oblasti praktikujících nesmíme zapomínat, že pocházejí z křesťanské kultury, tudíž i některé jejich názory stojí na křesťanských základech, které vřele doporučují. Leopold Procházka dochází k závěru, že praktickou odpovědí, a tedy i řešením otázek o smyslu života, je Buddhova nauka. I přesto, že vyzdvihuje čtení slova uchovaného v pálijském kánonu, hájí názor, že skutečný prožitek tohoto učení nemůže pouhé čtení nahradit, protože bez vlastní praxe jsou buddhistické myšlenky a návody bezcenné. Dále ale odmítá napodobování cizích myšlenek a zastává snahu o vytvoření „západnické kultury“, která by s poučením z vlastní historie i současnosti využila moudrost Východu k praktické změně a zdokonalení vlastní společnosti k šťastnějšímu fungování. František Drtikol usiloval o čisté duchovní poznání, vyúsťující v nirvánu, které lze dosáhnout již v pozemském životě a lze ji podržet nepřetržitě. Avšak při hlubším jeho studiu vyvstává na povrch, jak buddhismus svým způsobem „deformuje“ pomocí prvků křesťanského Boha. Prý produhovňovat celé tělo, ale i rozum, mysl, chápání a intelekt je to samé, co naprostá oddanost a vzdání se do Vůle Boží. Píše: „Bůh mi dal Poznání a řekl: mluv, dávej dál.“ Drtikol vycházel ze zásady, že každý má jít svou vlastní cestou, díky které dojde k poznání pravdy života. Nemusí to být však výhradně filosofie buddhismu, ale může to být i křesťanství. Prvním doloženým

buddhistickým mnichem českého původu byl Nánasatta Théra. Tvrdí, že problémem buddhistů na Západě je ten správný typ literatury, protože populární brožury a propagační materiály z Východu mají pro západního zájemce vědecky malou hodnotu při poukazování nadřazenosti buddhismu vůči všem moderním vědám, filosofii a jiným náboženstvím.

Zajisté je obzor tohoto zkoumání daleko širší, byly u nás mnohé další osobnosti, které se mohou pojit s počátky šíření buddhismu na našem území – Otakar Kunstovný, Květoslav Minařík a jiní, avšak stanovený rozsah práce mi nedovolil obsáhnout veškerá fakta ve všech podrobnostech. Proto pro další posun poznání v této problematice doporučuji hlubší studium tvůrčí činnosti prvních českých zájemců o buddhismus, které by umožňovalo učinit hodnotnější závěry, než jaké mohla poskytnout tato práce.

BIBLIOGRAFIE

I. Primární literatura:

A: Monografie

CONZE, Edward, *Stručné dějiny buddhismu*, 1. vyd., Brno: Jota 1997. Z anglického originálu *A Short History of Buddhism* přeložila Jolana Navrátilová.

ČAPEK, Karel, *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha: Československý spisovatel 1969.

FUNK, Karel, *Mystik a učitel František Drtíkol. Pokyny pro duchovní cestu*, 2. rozš. vyd., Olomouc: Fontána 2001.

KÜNG, Hans; BECHERT, Heinz, *Křesťanství a buddhismus*, Praha: Vyšehrad 1998. Z německého originálu *Christentum und Weltreligionen – Buddhismus* přeložili Jiří Hoblík a Dušan Zbavitel.

LENOIR, Frédéric, *Setkávání buddhismu se Západem*, Praha 8: Volvox Globator 2002. Z francouzského originálu *La rencontre du bouddhisme et de l'Occident* přeložila Lada Bosáková.

LESNÝ, Vincenc, *Buddhismus*, 1. vyd., Praha: Nakladatel Jaroslav Samec 1948.

LESNÝ, Vincenc, *Duch Indie*, Praha: Státní nakladatelství 1927.

MÁŠA, Rudolf, *O původu a vývoji náboženství*, Praha: Nakladatel František Svoboda 1921.

NYANASATTA, Théra, *Základy buddhismu. Buddhismus jako filozofie 20. století*, 1. vyd., Praha: Alternativa 1992. Z anglického originálu *Basic Tenets of Buddhism* přeložil Dušan Zbavitel.

SVOBODA, Emil, *Utopie*, Praha: Volná Myšlenka Československá 1922.

TRÁVNÍČEK, Zdeněk., *Leopold Procházka, první český buddhista*, 1. vyd., Brno: Masarykova univerzita 2002.

B: Články v periodikách

EDERER, Antonín, „Česká literatura o Indii v časopisech před rokem 1848“, *Nový Orient* 1947/48, č. 1, s. 24 – 25.

PERTOLD, Otakar, „Jest buddhismus náboženství vhodné pro Evropana?“, *Volná Myšlenka* 1910/11, sešit 9., s. 225 – 263.

II. Sekundární literatura:

A: Monografie

DRTIKOL, František, *Duchovní cesta*, 1. vyd., Praha: Svět 2004.

HONZÍK, Jan, autor projektu a editor, *Jednota v rozmanitosti: buddhismus v České republice*, 1. vyd., Praha : DharmaGaia 2010.

CHALOUPKA, David, JIROUŠKOVÁ, Jana, *Nový Orient. Článeková bibliografie*, Ročník 1. – 50. (1945/46 – 1995), Praha: Akademie věd ČR – Orientální ústav 1998.

MASARYK, T. G., *Mravní názory*, vybral Franta Zdeněk, „Knihy pro každého“, ročník II., 1. svazek, 2. vyd., Praha: Státní nakladatelství 1925.

MÁŠA, Rudolf, *Po stopách Starého a Nového zákona. Dokumenty o vývoji křesťanství z kultů a nauk staroindických*, Praha: Volná myšlenka Československá (nedatováno).

STRNAD, Jaroslav; FILIPSKÝ, Jan; HOLMAN, Jaroslav; VAVROUŠKOVÁ, Stanislava, *Dějiny Indie*, 1. vyd., Praha: Lidové noviny 2003.

ŠTAMPACH, Ivan, *Přehled religionistiky*, 1. vyd., Praha: Portál 2008.

VOJTÍŠEK, Zdeněk, *Encyklopedie náboženských směrů v České republice. Náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*, 1. vyd., Praha: Portál 2004.

B: Články v periodikách

BEČKA, Jiří, „Československá společnost Orientalistická“, *Nový Orient* 1957, č. 5, s. 65.

FIŠER, Ivo, „Velký buddhista mrtev“, *Nový Orient* 1958, č. 1, s. 13.

FRIŠ, Oldřich, „Česká díla prof. V. Lesného“, *Nový orient* 1946/47, č. 5. s. 3 – 4.

CHARVÁT, Václav, „Dr Jiří Grimm“, *Nový Orient* 1946/47, č. 1, s. 30.

KOLMAŠ, Josef, „Praha má tibetskou knihovnu“, *Nový Orient* 1959, č. 10, s. 202.

KRÁSA, Miloslav, „Sto let od narození Otakara Pertolda“, *Nový Orient* 1984, č. 3, s. 82 – 84.

LUŽNÝ, Dušan., „Buddhismus v Rakousku“, *Religio* 1/1995, s. 79.

POUCHA, Pavel, „T. G. Masaryk a jeho vztahy k Orientu“, *Nový Orient* 1949/50, č. 6. s. 142 – 143.

RICORD, Maurice, „Duševní příbuzenství Západu a Východu“, *Nový Orient* 1946/47, č. 5, s. 19 – 20.

STRNAD, Jaroslav: *India as Reflected in Czech Consciousness in the Era of the National Revivalist Movement of the Nineteenth Century (ca. 1800 – 1848)*, předběžná verze tohoto dokumentu byla přečtena na mezinárodní konferenci: „Exchanges of Ideas and Culture between South Asia and Central Europe in the Nineteenth and Twentieth Centuries“, která se konala 28. - 29. října 2005 na Harvardské univerzitě.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1

BROŽ, Alois, „Kdo chodíval do atelieru ve Vodičkově ulici“, in: FUNK, Karel, *Mystik a učitel František Drtikol. Pokyny pro duchovní cestu*, Olomouc: Fontána 2001, s. 18 – 19.

Příloha č. 2

ČAPEK, Karel, *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha: Československý spisovatel 1969, s. 211.

Příloha č. 3

SVOBODA, Emil, *Utopie*, Praha: Volná Myšlenka Československá 1922, s. 206.

Příloha č. 4

LESNÝ, Vincenc, *Duch Indie*, Praha: Státní nakladatelství 1927, s. 150.

Příloha č. 5

PERTOLD, Otakar, „Jest buddhismus náboženství vhodné pro Evropana?“, *Volná Myšlenka* 1910/11, s. 260 – 263.

Příloha č. 6

FUNK, Karel, *Mystik a učitel František Drtikol. Pokyny pro duchovní cestu*, Olomouc: Fontána 2001, s. 197 – 198.

Příloha č. 1

O mystice jsem věděl něco z novin a časopisů, z výkladních skříní knihkupectví jsem znal rádoby záhadné a tajemné názvy mystických knih. Věděl jsem, že mystici nejsou bráni vážně, že snad jejich schůzky jsou z úředního hlediska podezřelé. Obával jsem se, nebude-li mi v kroužku příliš těsno.

Přišel jsem do prosté, přátelské společnosti, v atelieru bylo světlo jen v přední polovině, v koutě pod hodinami a křížkem, tajemná seance byla v šeru, dvě nebo tři bílé krychle praktikáblů tvořily stůl, na něm misky s jídlem, které přinesli hosté. Židle po různu, sedačky z atelieru a křesílka z čekárny. Drtikol seděl v křesle, na kterém byl měkký olivový přehoz, před zšeřelou scénou černý rám, ve kterém visel velký, těžký gong. Seděl jsem a poslouchal. Všichni ostatní se již znali, mluvili prostě, nestrojeně, i Němci mluvili česky, nepřipadali mi jako mystici, žádné obřady, žádná okázalá úcta k mistru, k učiteli mystiky, kterého oslovovali „Ty, Fráňo“. Nebyl tu učitel guru, ale pokušující hostitel. Mystické besedy nebyly vlastně mystické, v tajemném tónu, s obřadem a extází. Byly to vpravdě besedy, přátelská setkání, při nichž se mluvilo – říkalo se – o mystice, dnes se mluví o józe, mluvilo se o možnosti poznat pravdu života, duchovního života. – Nebyl to uzavřený kroužek, sekta, nekonala se zvláštní mystická cvičení.

Nevím, jak to začalo. Zřejmě se scházeli lidé, kteří se poznali nejprve jinak než přes mystiku. Někteří se znali s Drtikolem z kroužků spisovatele a překladatele Karla Weinfurtera. Návštěvníci přiváděli svoje známé, kteří měli podobné duchovní zájmy... Přišli lidé s vážnými úmysly, hledající poznání, přišli i takoví, kteří hledali zajímavosti, jiní hledali pomoc v duševní tísní nebo nemoci. Chodíval tam stavební inženýr zaměstnaný u velké stavební firmy, malíř a sběratel lidových písní se svou manželkou učitelkou, bankovní úředník, který školil ve zpěvu, starší manželský pár, truhlářský dělník, dva studenti filosofové z německé university, učitelka

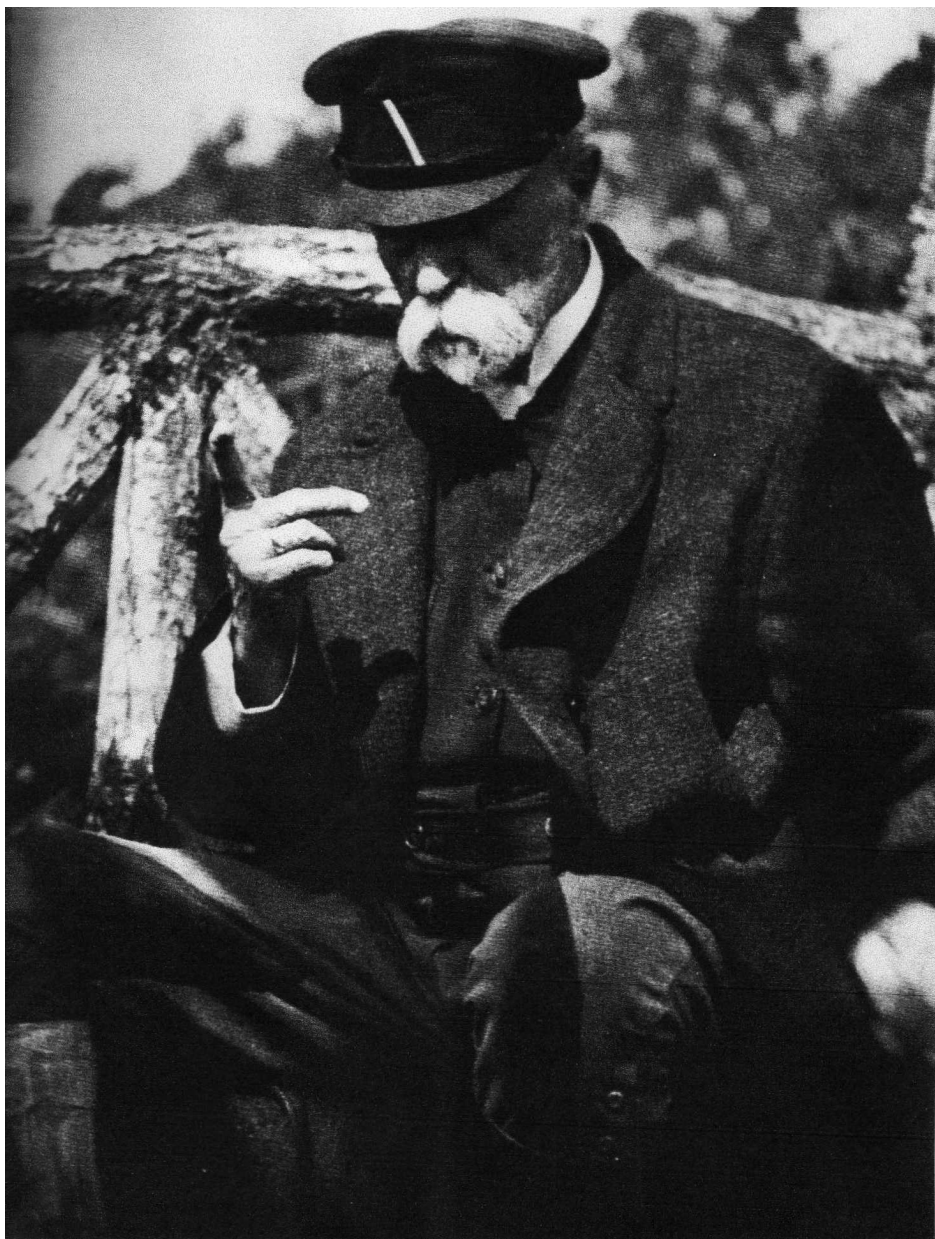
rytmiky, lékárník. Jednou tam prý zavítali členové zámožné pražské rodiny. Tak, po divadle, podívat se, jak to tam v tom mystickém kroužku vypadá. Dámy ve večerních toaletách, páni ve smokinzích. Nepobyli dlouho, byly to chvíle rozpaků pro všechny, kromě Drtikola. Odporučeli se a více se neobjevil nikdo z nich.

Začínalo se tak kolem osmé hodiny, zpravidla volným povídáním o běžných záležitostech, jak se kdo má, co četl, co viděl, jak se mluví při čaji a zákuscích. Teprve když se návštěvníci usadili, vzájemně se pozdravili a vyměnili si pár slov, došlo na mystiku. Zpravidla tak, že lidé se ptali, žádali vysvětlení, svěřovali se se svými poznatky z meditace a koncentračních cvičení. Drtikol nezkoušel, poslouchal, poptával se. A také odpovídal na dotazy, trochu naivním se lehce usmíval. Pak mluvil z vlastní zkušenosti, četl z mystické literatury. Závěrem byla příležitost ke koncentračnímu cvičení. Drtikol zahrál na velký gong. Končivali jsme po desáté i po jedenácté. Mimořádné bylo jen políbení na rozloučenou, které dostal ve dveřích každý z hostů.

Příloha č. 2

A co jiní náboženští géniové, řekněme Buddha, Lao-Tse . . .

Neosobuju si o nich úsudku, zabýval jsem se jimi málo, ale tolik si troufám povědět: Ježíše nezastiňují. Hledají-li v nich někteří moderní Evropané náboženství vyšší než Ježíšovo, je to, myslím, z kulturní únavy; potřebují něco exotického, co by podráždilo umdlenou náboženskou fantazii. I na tom vidět moderní náboženskou krizi. Mám speciálně pochopení pro orientální moudrost rezignace, ale moudrost lásky účinné je mnohem vyšší.

V Topoľčiankách v době »Hovorů« s autorem knihy

BUDDHISMUS.*)

„Koho přemáhá tato krutá žizeň, ulpívající na světě, toho zármutek roste jako bující tráva bíranová. Ale s toho, jenž přemáhá tuto krutou žizeň, kterou lze na světě těžko překonat, zármutek padá jako krůpěj vody s lotosu.“ Učení vnitřního míru, laskavosti a dobroty ke všemu stvoření nemělo snad nikdy tak připravené půdy, jako dnes — kdy lidstvo „nosí nervy na povrchu kůže“, kdy lačnost bohatství, požitku, moci zbaňuje člověka, jakoby utrženého od kořenů, rozvahy a vlády nad sebou. Ne, že bychom se měli státí buddhisty. Svobodě myšlení se přiči každé zaslepené pravověrství. Nechceme hledati nových pout, sotva že jsme setrásli stará. Ale zatoužíme někdy po tom, zahloubati se do nauky, která ztišuje vlnobiti vášni, toužení a hněvu, která vzbuzuje náladu, jako bychom seděli na břehu jezera, nehnutě spočívajícího v záři slunce. Díváme se před sebe a křišťalovou vodou „průhlednou, čistou, vidíme ryby, mušle, písek a oblázky“. Pohlédneme-li před sebe, vidíme v hlubině přelud

*) K této úvaze viz: Lesný, „Buddhismus“, knh východních č. VII. Nákladem Jar. Šnajdra v Kladně. 1921.

206

krajiny, čistý, nepohnutý. A tajemství země, tajemství života splývá s tajemstvím všehomíra. —

Půltřetího tisíciletí přešlo od kázání benáreského, ale podnes nevyvanula konejšivá vůně jeho moudrosti: „Mnichové, těmito dvěma krajními cestami nemá kráčet ten, který z domova odešel. Kterými dvěma? Jest to cesta, vedoucí rozkoši, oddaná jedině smyslné rozkoši, cesta nízká, hrubá, u davu obvyklá, nedůstojná, neprospěšná, a jest to cesta vedoucí sebetrýzněním, cesta plná utrpení, nedůstojná, neprospěšná. Mnichové, těmito dvěma krajními cestám Dokonalý se vyhnul, plně pochopil střední stezku, otevírající oči, získávající vědění, vedoucí ke klidu, k poznání, k osvícení, k nibbánu.

A která to jest, mnichové, střední cesta, již Dokonalý plně pochopil, otevírající oči, získávající vědění, vedoucí ke klidu, k poznání, k osvícení, k nibbánu?

Jest to vznešená, osmidílná cesta: pravá víra, pravé rozhodnutí, pravá řeč, pravé jednání, pravé žiti, pravá snaha, pravé rozvažování, pravé soustředění. To jest tedy, mnichové, ta střední stezka, již Dokonalý plně pochopil, otevírající oči, získávající vědění, vedoucí ke klidu, k poznání, k osvícení, k nibbánu.

Jest otázka, jak se máme stavět k těm snahám novobuddhismu, které chtějí zavést buddhismus k nám do Evropy nebo aspoň buddhismem oplodnit naše myšlení. Ti, kteří se o to pokoušejí, nesmějí zapomínati, že buddhismus jest ve svých směrech ještě mnohotvarnější než křesťanství. Dejme tomu, že se postaví přesně na stanovisko onoho útvaru starých spisů, který jest učení Buddhovu nejbližší. Přijmou některá jeho zařízení z doby několika století př. Kr. také pro nás, kdož žijeme v 20. století? Vezměme na př. ustanovení snad již Buddhovo, aby si mnichové zhotovovali šat z cárů nalezených na smetišti. Ovšem záhy, velmi záhy se toto zařízení v staré Indii i mimo Indii neplnilo, ač v starém buddhismu mělo své oprávnění. A tohle nařízení není ještě nejpříkřejší. Nebude jistě možno přijmouti buddhismu jako celku. Ostatně novobuddhismus nezachází s ustanoveními buddhistickými zrovna úzkostlivě. Nehodí-li se něco z buddhismu pro naše poměry, zcela bezstarostně se toho zbavuje.

Buddhismus je zajisté pro nás cizokrajnou rostlinou, která byla ve své vlasti v Indii v 5. stol. př. Kr. podivuhodná; působil v staré době neobvykle výchovně, jak dosvědčují nápisy Ašókovy, a působí v Orientě blahodárně ještě dnes, ale bude-li přesazen k nám do Evropy, přestane být buddhismem. Samotné dějiny buddhismu nás poučují, že kdykoliv byl buddhismus uveden do jiné země, vždy podléhal vývoji.

DR. OTAKAR PERTOLD:

Jest buddhismus náboženství vhodné pro Evropana?

(Dokončení.)

Po této stránce, kterou jsem nyní přehledně probral, po stránce ryze náboženské, buddhismus v nynější podobě — at jako buddhismus severní či jižní — naprosto nemůže vyhovovati člověku vychovanému civilisací a kulturou evropskou. Utíkati z křesťanství do dnešního orthodoxního bud-

dhismu jest rozhodně cestou k horšímu. Jsou-li v křesťanském světě primérní kultury a rituály jen pověrou, byť někdy i trpěnou rozhodujícími kruhy kněžskými, jsou v nynějším buddhismu právě tyto primérní rituály nejdůležitější součástí. Připomínám jenom dva zjevy z jižního buddhismu, který v celku původnímu buddhismu jest značně bližší. Především Sinhalci, mluví-li o knězi buddhistickém, nebo mluví-li s ním, užívají zcela jiných výrazů, nežli obvykle a to proto, že věří v demony, kteří hledí všude buddhistickým kněžím škoditi a těmto, většinou eufemistickým rčením prý demoni nerozumí. Na př. místo „kněz jí“ (Hámuduuwákhanawá), říká se „kněz dává zmizeti daru“ (Hámuduruwá dana valandanawá). Druhým takovým příznačným zjevem jest zaklínání duchů v buddhistických kláštrech, zvané na Ceyloně Pirit. Tento pirit sestává vlastně z předčítání modliteb, které tvoří části kanonických spisů buddhistických, zejména některá kázání Buddhova. Ale tyto modlitby nedostačí: do kláštera musí přijíti astrologové, zaklínači a ďábelští tanečníci, kteří provedou své krkolomné obřady, které jsou teprve účinné a naprosto nutné k očištění kláštera od velmi nebezpečných démonů.

Naproti tomu původní stav buddhismu pro Evropana může býti v jednom ohledu silně lákavý v nejednom ohledu, a celé řady oněch Evropanů, kteří o sobě tvrdí, že jsou buddhisty, na př. angl. učenec Rhys Davids, přiklonili se k tomuto stavu ideálnímu, který si sami vlastně ze spisů kanonických vykombinovali. Vadou — celkem však vedlejší — jest, že nevíme, zda tato naše kombinace idejí kryje se s původní naukou Gáutamovou. Naproti tomu silnou námitkou zůstává, není-li lépe, když již někdo chce se vzdáti celé citové stránky náboženství, přikloniti se k některému filosofickému směru, který vybudován na stejné kultuře, kterou kterýkoli Evropan byl vychován, vyhovoval by mu všestranně. Tuto námitku také opravdu ve skutek uvedli tak zvaní neobuddhisté, kteří nejsou skuteční buddhisté, nýbrž stoupenci filosofie Schopenhauerovy, která s filosofickou stránkou buddhismu má mnoho společného.

Pro moderního, evropsky vychovaného člověka, tkví však v buddhismu i jiná obtíž — totiž imperativní nečinnost, podmíněná celou teorií buddhismu. Organizace pak žebravého mnišského řádu v Evropě, by byla jistě krokem zpět, i kdyby vyhovovala několika jednotlivcům. Ale i kdyby tato překážka se obešla — na př., že buddhisticky smýšlející lidé odešli by na východ — zůstalo by hnutí kulturně bezvýznamným a vždy omezeným na lidi, kteří do jisté míry súčtovali s životem, vlivem společenských katastrof. Skutečně lidí tohoto druhu velmi mnoho uchyluje se do buddhistických klášterů a můžete je nalézt nejen v Barmě, ale i na Ceyloně. Pro tento druh lidí, zase buddhistický klášter vždy jest významější nežli křesťanský, neboť nejen že je neodvrací od života, nýbrž i vrací je životu, dokonce jim nepřekážeje vrátiti se k povolání, rodině a všemu tomu, co nazývá se lidským štěstím, když pohnutky, které je vedly ke zřeknutí se světa, se změní v jejich prospěch, nebo poznají hloupost náboženského umrtvování.

Ale faktum jest, že i lidé uprostřed spořádaných poměrů odcházejí z Evropy na východ, aby stali se buddhistickými mnichy. Důvod k jednání těchto lidí spočívá mimo náboženskou ideji buddhismu, a to v jeho morálce. Nechci kritisovati ethické poměry v Evropě, ale toliko nutno konstatovati, že theoreticky mravouka vyhnána jest do extrémů, ale skutečný stav, abych tak řekl, mravního chování, tomuto stavu naprosto neodpovídá. Následek těchto poměrů jest hledání a tápání. A tu někteří jednotlivci, kteří nedovedou se probíti k poznání, že toliko vůle **individua** může býti autoritou a to autoritou jen pro ono jediné individuum samo, uchylují se k buddhismu, kde morálka vypracována jest naprosto prakticky: není v ní extrémů, nýbrž jest to střední cesta, jistá a bezpečná, po níž třeba jen jíti vytrvale a přímo, aby se došlo k cíli.

Morálka, původně zcela přesně formulovaná, obrátila se kasuistikou úplně na ruby. Uvedu jen jediný charakteristický příklad. Poslední zákaz buddhistického desatera zakazuje užívání jakýchkoli peněz. Komentář k místu kanonických spisů buddhistických, kde se uvádí tento zákaz, praví, že dotek peněz znečišťuje žebravého mnicha. Na tom vypracována jest dnešní usance: mnich nesmí se dotknouti peněz, ale může je docela klidně míti u sebe uschovány v peněženke nebo zabaleny v šátku; jen při uzavírání koupě nesmí se mnich peněz dotknouti a prodavač musí si příslušnou částku vyjmouti sám. Jak v tom ohledu zvrátila se původní jistě ušlechtilá morálka, jest viděti nejlépe v ceylonských buddhistických klášteřích, kde na evropských návštěvnících vydírá se zprostituté za ukázání pamětihodností docela drzým způsobem a návštěvník nezavdělčí se částkou sebe větší leda, že připomene bhikšům jich prvotní morálku — jako já jsem to dělal za svého pobytu na Ceyloně — tím, že místo zprostituté do nastavené misky hodí hrst rýže, kterou ovšem za tím účelem třeba nutno vždy sebou nositi. — V lidu, který vůbec není imperativně vázán ani na prvých pět příkazů poměry jsou ještě horší. Skutečně buddhističtí Sinhalci na Ceyloně byli — vedle Tibeťanů v Sikkimu — nejhorší lidé s jakými jsem se na své cestě sešel: věrolomní, lháři, alkoholici, zloději — to jest asi tak nejmírnější charakteristika Sinhalce.

Tedy takový jest stav buddhistické morálky nyní, a pochybuji, že by se našel v Evropě někdo, koho by tato morálka mohla

lákati k jejímu následování. Samozřejmě všichni oni Evropané, kteří stávají se mnichy buddhistickými z důvodů ideových, jdou za onou původní morálkou, za onou morálkou — abych tak řekl — knižní.

Ale ani v tomto ideálním stavu nemůže morálka buddhistická uspokojiti člověka moderního, neboť ve svém celku nevystupuje nad moderní nucené zákonodárství a nad pouhé předpisy slušnosti. Vůli jednotlivcovu respektuje pak morálka buddhistická jen v jediném ohledu tím, že mnichům, vázaným předpisy, dovóluje kdykoli opustiti řád a příznivce své vůbec nenutí předpisy zachovávat. Ale nikde není stopy v morálce této po výchově vůle, v níž jedině moderní člověk může viděti morální záchranu. Každý klad budí protiklad a proto morální imperativy odedávna budily obtíže; nemají-li pak za stále průvodce ustanovení trestní, jsou vůbec illusorními. To jest důvodem také dnešního úpadku a neutešeného stavu původní dobré buddhistické morálky, jak ji vidíme nejen na jihu, ale i na severu, kde — na př. v Tibetu — mění se docela v krutovládu kněží-lámů.

Myslím, že za dnešních poměrů moderní člověk evropský s vyšším vzděláním a s určitou kulturou — a jenom tací se uchylují k buddhismu — nepotřebuje hledati direktivu pro svůj život a pro své jednání nejen na dalším východě, nýbrž ani ne mimo sebe v bezprostředním okolí. Vůle individua jest skutečná jediná autorita pro individuum samo. Má-li pak býti uvedena vůle tato v soulad s vůlí individuí jiných, není třeba k tomu konstrukcí horentních imperativů, nýbrž několik prajednoduchých kombinací čistě utilitárních a egoistických — či jak obyčejně se říká slušnosti.

Myslím, že to co podávám v tomto náčrtku jest objektivní a nestranný posudek buddhismu. Můj vlastní názor o buddhismu jako náboženském systému, tak i jako o morálce jest poněkud příkřejší, protože naprosto neuznávám celých těchto kategorií jakožto omezujících přirozený vývoj individua a to náboženství po stránce myšlenkové a morálka po stránce životní ani mální. —

Milá sestřičko Ilonko a Gizi!

31. 10. 1929

Děkuji srdečně za dopis, který mne velice potěšil. Jistě jsem rád, že děláte takové pokroky. Vy samy to nechápete ani to nepozorujete, jak Duch boží ve Vás pracuje a později, až se naučíte na to velejemně pronikání reagovat, pak teprv budete ihned chápat změny, které se ve Vás dějí. Je to samozřejmé, neb rozum a tělo jsou příliš hrubý nástroj a Duch boží příliš jemný a proto musíme se naučit chápat ty jemné pokyny, které nám Duch boží dává a musíme zjemňovat svůj rozum a tělo, aby bylo stále hotovo přijímat ony intuice z nitra. Jinými slovy: produchovňovat celé tělo, nejen tělo, ale i rozum, mysl, chápání a veškerý intelekt. To samé ale zároveň znamená naprostou oddanost, naprosté vzdání se do Vůle boží. Chápete to?

Všeho se musí člověk vzdát, celého těla i celé duše, aby to hned dostal očistěné a krásnější, než to měl. Je to oběť, která jest ihned přijata a ihned odměněna. Ale musí být podána s čistým srdcem a bez čekání na odměnu. Pak Bůh dělá divy ve Vaší duši a srdci a těle.

Bůh na nic jiného nečeká, než abychom se Mu vzdali, abychom se Mu celičci odevzdali, aby mohl pak On se námi projevit. Obětujte Mu vše, ať jsou to všelijaké starosti, nečnosti i takzvané hříchy. – Nemůžete-li se zbavit některého návyku, odevzdejte Mu to a On Vás od toho nejen očistí, ale dá Vám za to ještě jinou krásnou vlastnost. A tak se vším se utíkejte k Němu – neb On má víc než rozdal a my jsme Jeho děti a žádný otec neodepře svému dítěti, když o něco prosí, jak řekl Kristus – viz Evangelia.

Každý, kdo jde mystickou cestou, pocítí ten překrásný Klid a tu vnitřní Radost a Vy obě mi píšete, že to máte. Tak je to správné, jak jdete. Pokračujte a budete vidět, že je to den ode dne krásnější a že den ode dne jste silnější a silnější a že žádná moc nemá tolik síly, aby Vás od Vaší cesty odvrátila. Neb ten, kdo byť i jen na chvíli uviděl Krásu, Pravdu samu, nevrátí se již nikdy do světa, do prostředí, ve kterém dříve žil.

Rozumějte mi dobře, to neznamená, že tento svět je zlý, špatný atd., ne, to tím není myšleno, to bych se rouhal. Neb v Genesi stojí, že když Bůh stvořil svět, viděl, že vše je dobré.

Ta moje slova nahoře znamenají, že nikdy se již nebudete dívat na svět pod tím úhlem, pod kterým jste se dívaly dříve. Vy poznáte, že svět je také dílo boží, Vy poznáte, že nejste hmota v tom smyslu, jak jste to dříve chápaly, ale že celé Vaše tělo jest Duch, že vše, vše jest tak krásné, že padnete na kolena, chvalořečit budete Moudrost boží za to vše, co stvořila. Neb poznáte, že je to stvořené pro Vás – a jelikož jste: Já a můj Otec v nebesích jedno, že to stvořil On pro Sebe a že jest to On sám. Věřte, věřte, jest to překrásné.

A pak poznáte, že není smrti, nýbrž jen jiný způsob krásnějšího nazírání na Boha.

Moc, moc bych Vám toho ještě napsal, ale Vy samy jste cestou. Jděte a jděte vesele a radostně – neb jdete k Bohu. Pište, pište mi co nejdřív a dávejte všemu lásku, neb Bůh je s Vámi. Poznání, Radost, ať je to kamenu u cesty nebo někomu z Vašich milých, všemu dávejte. Vše čeká na Vaši Lásku a na Váš úsměv. Bude Vám vráceno tisícerym způsobem zpět.